

NIEUWSBRIEF

Het Merkske

vertrekkende Grote zilverreiger
(foto: Wim Verschraegen)

Vlaanderen
is natuur

INHOUD

4 Broedvogels vallei van het Merkske

Ted Overmeer (boswachter Staatsbosbeheer)

7 Vleermuizennieuws in Wortel-Kolonie

Dirk Swaenen, Drej Oomen

11 Faunadiversiteit op enkele m²

Leo Dufraing, Johan Coertjens

18 Amfibieën 2024

Bart Hoeymans (Boswachter Natuur en Bos)

23 Boomkikker 2024

Bart Hoeymans (Boswachter Natuur en Bos)

26 Schermonderzoek

Bart Hoeymans (Boswachter Natuur en Bos)

30 Knoflookpad op Belgisch grondgebied

Loïc van Doorn (Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek)

34 Paddenoverzet Strikkebos

Bart Hoeymans (Boswachter Natuur en Bos)

38 Dagvlinders 2024

Bart Hoeymans (Boswachter Natuur en Bos)

48 Vlinderroute 335

Dominique Van Huffel

50 Libellen 2024

Jurgen van der Schrans

52 Ongewervelden 2024

Dirk Eysermans

57 Graslanden Merkske

Ted Overmeer (boswachter Staatsbosbeheer)

64 Afsluitingen in het bos?

Bart Hoeymans (Boswachter Natuur en Bos)

65 Inrichting in de Laars

Stijn Leestmans, Fredrik Naedts

MONITORING BROEDVOGELS

Ted Overmeer (Boswachter beheer, Staatsbosbeheer)

Voor 5 kenmerkende soorten van het Merkske hebben we populatieschattingen gemaakt gebruikmakend van de gegevens opgeslagen in de invoerportalen waarnemingen.be en waarneming.nl

monitoring broedvogels vallei van het Merkske					
	Wielewaal	geelgors	grauwe klauwier	nachtegaal	patrijs
2020	9	31	5	43	5
2021	12	27	5	44	9
2022	13	20	9	46	9
2023	14	24	12	55	7
2024	12	24	15	58	9

Wielewaal

Het aantal broedparen van de wielewaal blijft redelijk stabiel met aantallen die schommelen tussen de 10 en 15 zangposten.

Het betreft een lastig te monitoren soort door haar rondvliegend gedrag. Bijkomende moeilijkheid vormt het grote aantal waarnemingen dat op de paden werd ingestipt door bezoekers.

We hebben een vrij nauwkeurige schatting gemaakt waarbij het opvalt dat de soort jaarlijks naar dezelfde locaties terugkeert. De soort heeft in het Merkske een grote voorkeur voor hoog populieren bos. Een goede reden om zorg te dragen voor de nog bestaande populierenbosjes en af en toe wat zwarte populieren te blijven aanplanten.

Wielewaal in vlucht

Geelgors op zoek naar het weinige voedsel in de winter

Geelgors

Het aantal broedparen van deze soort fluctueert jaarlijks met als slechtste jaar 2022 met 20 roepende mannetjes. In 2024 kwamen we uit op 24 zangposten.

Het Merkske vormt de meest westelijke populatie van Nederland en voor België geldt dan weer dat het de meest noordelijke populatie is. Het is een soort van hoge zandgronden waarbij het opmerkelijk is dat ze meer westelijk ontbreekt zoals bij de Brabantse wal. Het Merkske is dus een echte uithoek voor de soort. Door het verder ontwikkelen van kleinschalig landschap en door akkers aan te leggen wordt er geprobeerd de soort meer stabiliteit te geven.

Door het aanleggen van akkertjes proberen we wintervoedsel in het gebied te voorzien. Door de afgelopen natte periode is er veel rogge mislukt. Later op het jaar is er dan, op verschillende percelen, Japanse haver ingezaaid met de hoop dat dit nog genoeg kon afrijpen tegen de winter. Dat er in de winter 2024-2025 minder voedsel voor de geelgors aanwezig zal zijn is een zekerheid. Hopelijk komt de soort toch goed de winter door.

Grauwe Klauwier op uitkijk

Grauwe Klauwier

Een soort die pas sinds 2019 als broedvogel in het gebied aanwezig is. De soort heeft zich sindsdien sterk uitgebreid en in 2024 kwamen we uit op 15 territoria.

Het is een soort die ook in Nederland en België een positieve trend laat zien. Voor de grauwe klauwier zijn we uitgegaan van territoriale mannetjes die het gehele broedseizoen door te zien zijn. De soort profiteert ook van de beheermaatregelen die voor geelgors genomen worden. Het gaat dan vooral over het versterken van het kleinschalige landschap, maar ook een aangepast maai-beheer met meer aandacht voor grote insecten als voedselbron, is belangrijk.

Wat opvalt is dat locaties waar de grauwe klauwier gedurende jaren voorkwam plots verlaten kunnen worden en dat er dan op andere plaatsen dieren verschijnen. Het is dus belangrijk voor deze soort om op landschapsschaal te denken.

Ook worden in het voorjaar mannetjes gezien die na enkele dagen weer vertrokken kunnen zijn.

Nachtegaal

Deze soort doet het in België en Nederland, vooral aan de kust en in de Biesbosch erg goed, terwijl ze in veel vallei/beekdal gebieden stabiel is of zelfs in aantal afneemt. In het Merkske lijken de aantallen jaarlijks toe te nemen, vooral in het oostelijke deel van het gebied.

Een groot deel van de waarnemingen wordt op de wegen ingegeven waardoor deze niet bruikbaar zijn om de populatiegrootte in te schatten. Daarnaast kan de soort een vrij hoge dichtheid halen waardoor zangposten kort bij elkaar komen te liggen en de territoria moeilijk uit elkaar te houden zijn. Een voorbeeld hiervan is Gorpeind waar er alleen al langs het zandpad 7 zangposten aanwezig waren. Achter het zandpad waren dan nog eens 8 vogels actief waarbij het merendeel van de waarnemingen foutief was ingevoerd.

Toch waren er voldoende bruikbare gegevens beschikbaar om een vrij nauwkeurige schatting te kunnen opmaken en kunnen we vaststellen dat de soort in het gebied nog steeds toeneemt. We schatten de huidige populatie op 58 territoria.

Het valt op dat de soort zich tussen de Broskens en de Halsche beemden terug aan het vestigen is. Hier is de soort tijdelijk verdwenen geweest.

Door het aanplant van houtsingels op natte percelen kan de soort nog verder geholpen worden.

Zingende Nachtegaal

Patrijs

De patrijs is een lastig te monitoren soort. Echter lijkt de soort het, voorlopig, vol te houden in de omgeving. Net als de meeste vogels hierboven besproken heeft deze soort behoefte aan een kleinschalig landschap. Ook open zandpaden zijn belangrijk maar deze verdwijnen langzaam of groeien dicht wegens het wegvallen van het gebruik. We zien de soort ook opschuiven naar onze kleinschalige akkers waar nog wel open zand en genoeg dekking aanwezig is.

We schatten de populatie in het Merkske op een 9-tal koppels.

Foeragerende Patrijs

VLEERMUIZENPARADIJS

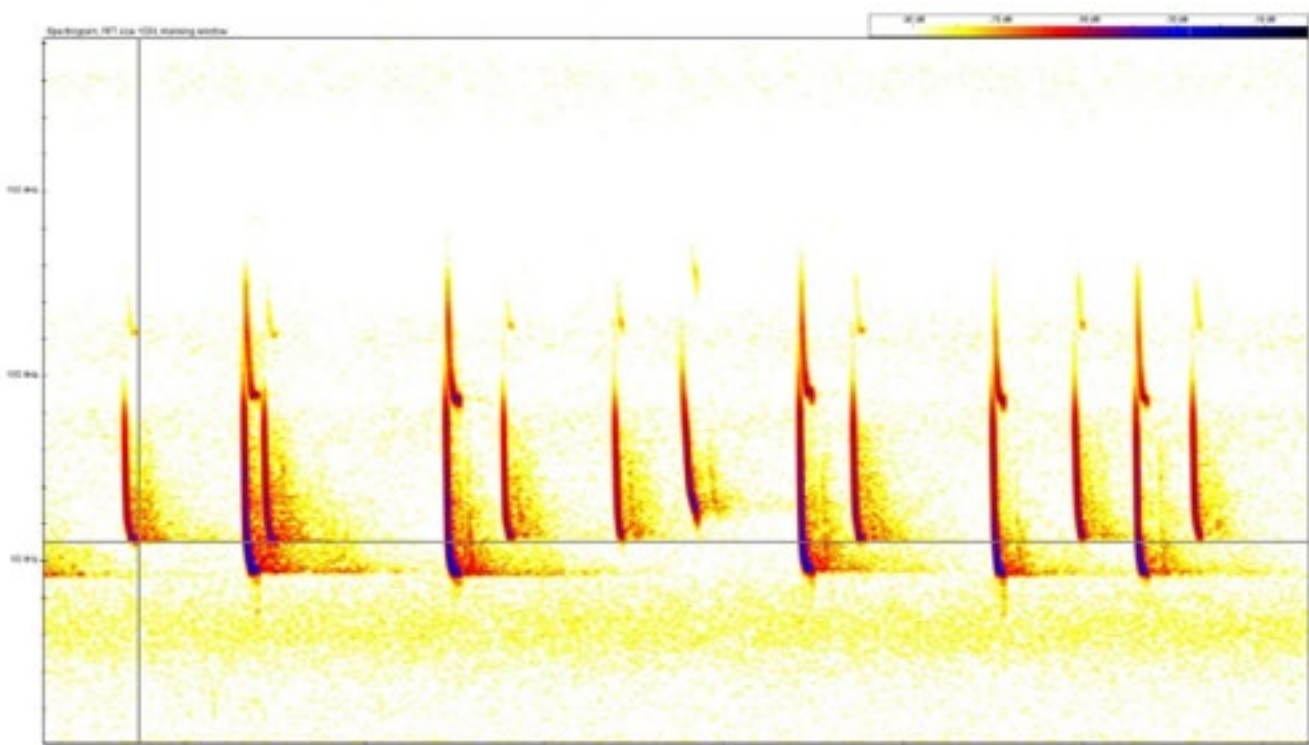
“WORTEL-KOLONIE”

Drej Oomen (Natuurpunt Markvallei),

Dirk Swaenen (Vrijwilliger, Agentschap voor Natuur en Bos)

Vrijwilliger Dirk Swaenen is een expert op het gebied van vleermuizen. Hij monitort Wortel-Kolonie en is tevens actief in de forten rond Antwerpen. Met een gezonde dosis nieuwsgierigheid, een fototoestel, een krachtige lamp, geluidsapparatuur en warmtecamera's trekt hij regelmatig de natuur in om vleermuizenpopulaties in kaart te brengen.

Zijn inspanningen, samen met die van het Agentschap Natuur en Bos, hebben hun vruchten afgeworpen. Dirk slaagde erin om geluidsopnames van de kleine dwergvleermuis, *Pipistrellus pygmaeus*, te maken die uiteindelijk werden erkend.

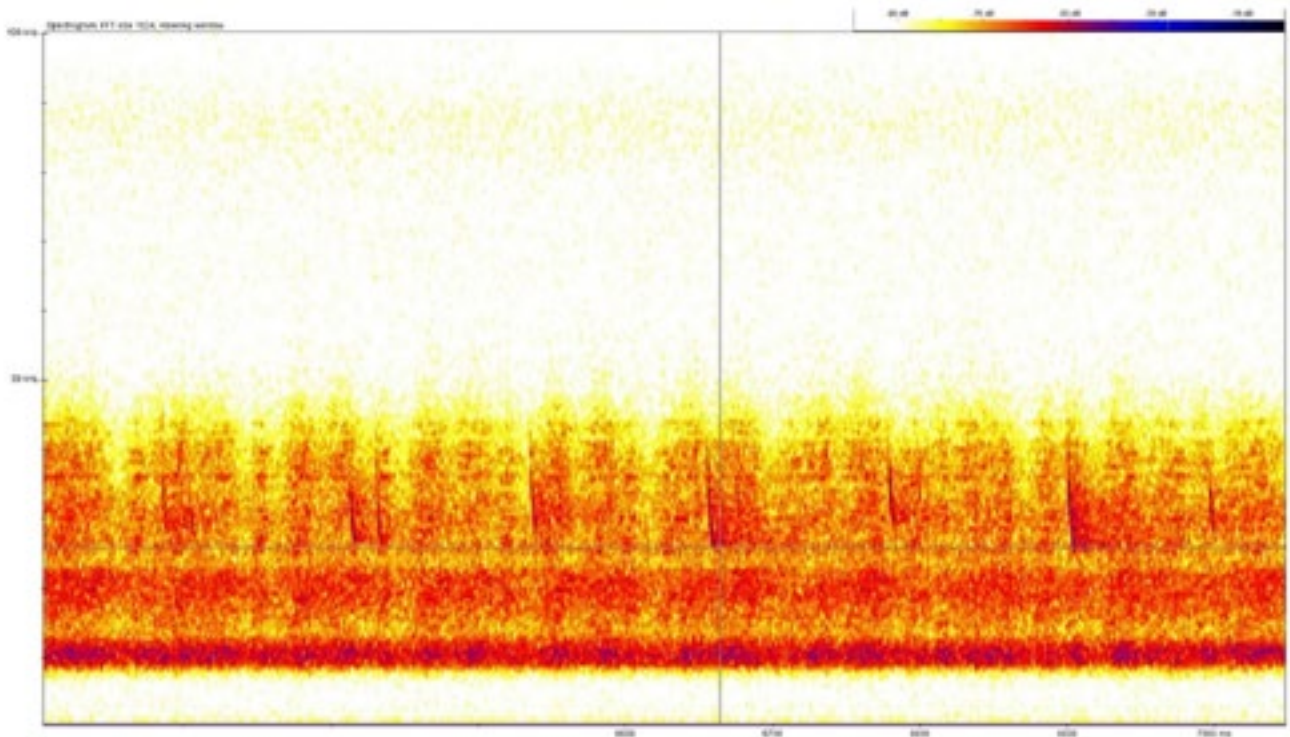
Sonogram kleine dwergvleermuis ©Dirk Swaenen

“Op 29 maart 2021 maakte ik in Wortel Kolonie een opname van het geluid van een **kleine dwergvleermuis**. Nu, meer dan 3 jaar later, is deze waarneming gehomologeerd. Hierdoor komt er een zoogdiersoort bij op het lijstje van het gebied.”

“De kleine dwergvleermuis is een zeer zeldzame soort die sterk lijkt op de gewone dwergvleermuis, *Pipistrellus pipistrellus*. Het geluid van de kleine dwergvleermuis ligt boven de 55 kHz, terwijl de gewone soort roept met frequenties tussen 45 en 52 kHz.”

“Deze soort werd pas in de jaren ‘90 voor het eerst beschreven. DNA-analyse toonde aan dat deze hogere roep inderdaad afkomstig is van een aparte soort. Kleine dwergvleermuizen foerageren in vochtige gebieden met veel bomen en hun kolonies bevinden zich vaak in smalle ruimtes van gebouwen, zoals spouwmuren. De kleine dwergvleermuis werd in mei 1989 voor het eerst in Vlaanderen ontdekt, dankzij het gebruik van time-expansion-detectors.”

De ontdekking van deze zeldzame vleermuizensoort in Wortel-Kolonie is een positieve ontwikkeling, maar het houdt daar niet bij op. “Op 21 juli van dit jaar maakte ik een opname van het geluid van een bosvleermuis, *Nyctalus leisleri*, wat ook een nieuwe soort voor Wortel-Kolonie is.”

Sonogram bosvleermuis ©Dirk Swaenen

De **bosvleermuis** is een zeldzame soort die kleiner is dan de rosse vleermuis, *Nyctalus noctula*. Hun geluid ligt tussen de 25 en 30 kHz, terwijl de rosse vleermuis tussen de 18 en 25 kHz roept. Ze komen voor in loofbossen met vijvers en leven in holle bomen.

Primeur voor België

Het goede nieuws blijft binnenkomen. Dirk ontdekte een kolonie **baardvleermuizen** (*Myotis mystacinus*) in een vleermuiskast nadat bij een eerste, vroege controle al bleek dat er reeds een recordaantal baardvleermuizen in de vleermuiskelder zaten. Wellicht kunnen deze twee successen aan mekaar gelinkt worden, maar wetenschappelijk bewijs hiervoor is er niet.

Dirk Swaenen: "Dit is de eerste kolonie van deze soort in een vleermuiskast in België! Sinds 2020 hebben we, dankzij een goede samenwerking met de lokale boswachter, in meerdere fasen maar liefst 84 vleermuiskasten opgehangen, verdeeld over 10 verschillende modellen. Nieuwe kasten worden meestal binnen twee maanden in gebruik genomen. Op dit moment wordt 60% van de kasten regelmatig door vleermuizen gebruikt. Hoe langer ze hangen, hoe vaker ze bezocht worden."

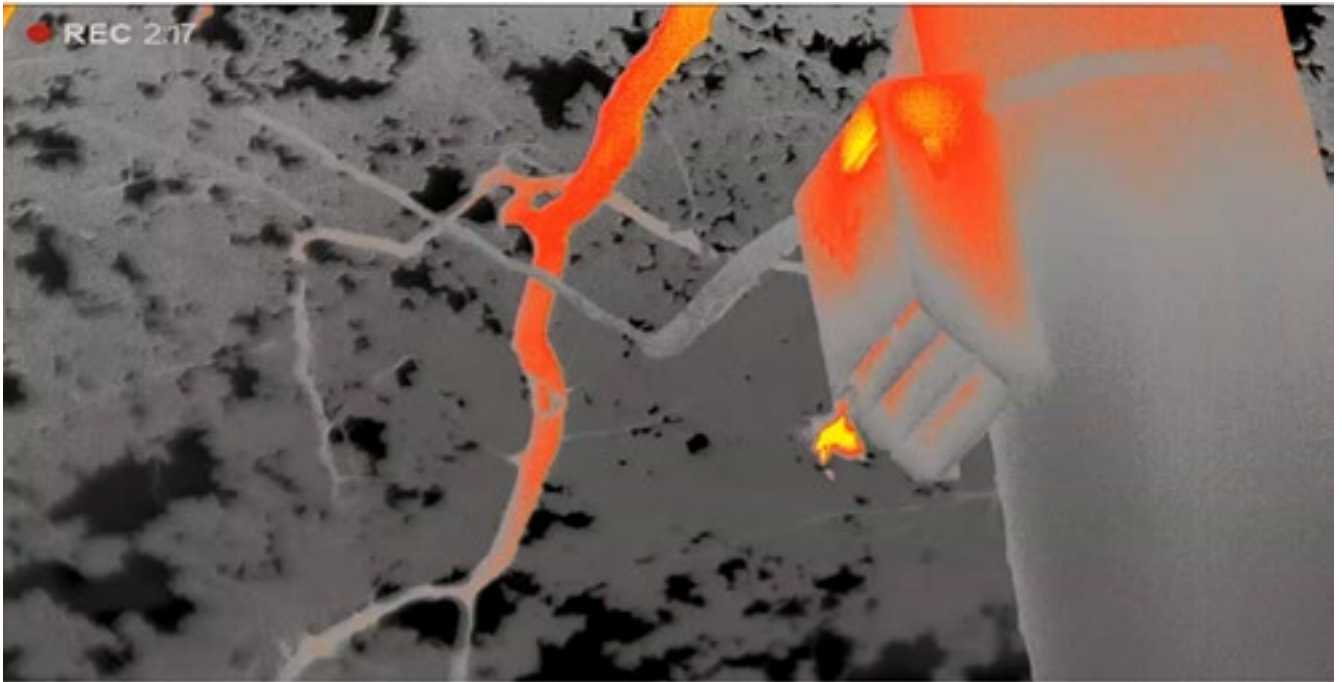
In 2022 werden er ook enkele testkasten van het model 1FTH van Schwegler opgehangen, die bijzonder populair blijken te zijn bij gewone en ruige dwergvleermuizen. Tijdens een controle van de vleermuiskasten ontdekte Dirk een kolonie baardvleermuizen. "Er waren 28 zichtbare dieren. Onderzoek toonde aan dat dit de eerste kolonie in een vleermuiskast in België is!"

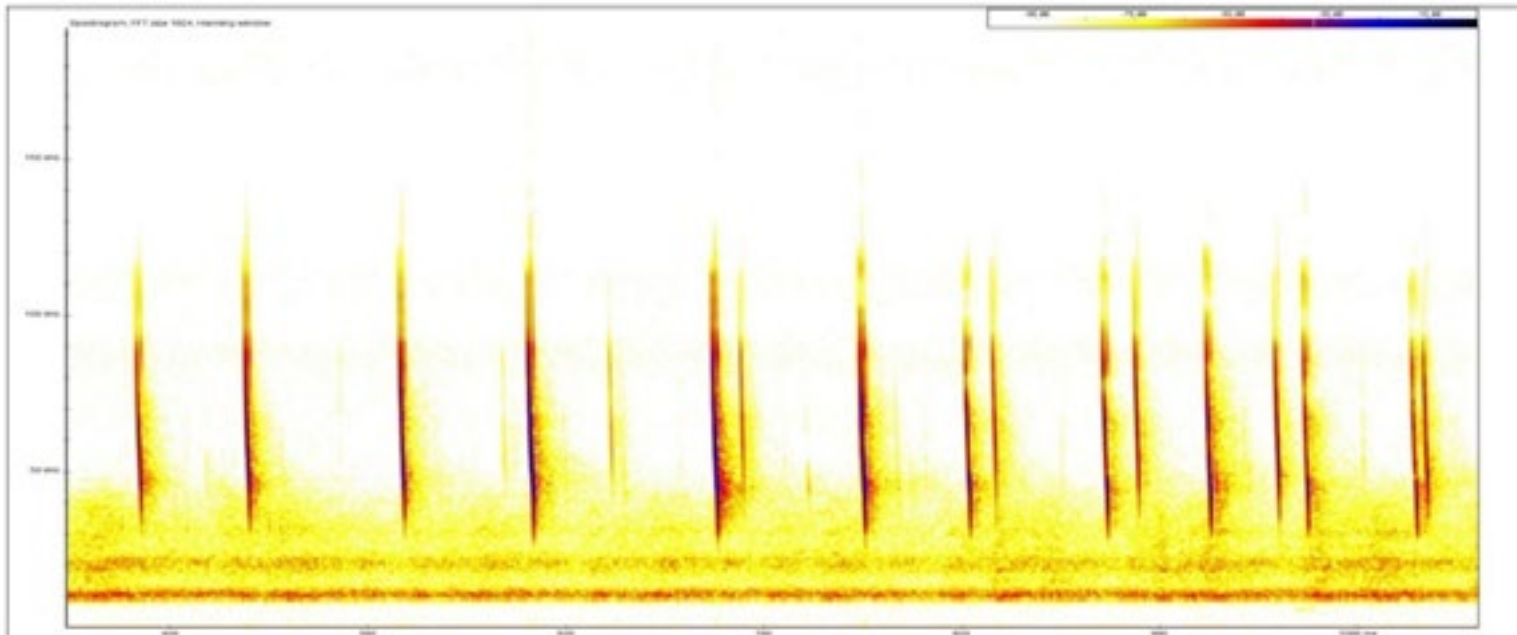
Kolonie baardvleermuis in Schwegler kast.
Foto: Dirk Swaenen

“Er werden 22 uitvliegers geteld, en de ventilatieopeningen in het bovenste deel van de kast leken effectief, gezien de warme luchtstroom die zichtbaar was op de camera. De dieren vlogen verspreid over ongeveer 15 minuten uit, zonder gebruik van sonar. De kolonie bevond zich in een oud beukenbos zonder ondergroei, maar begin augustus was de kolonie verdwenen.”

“Bij een controle in september werden opnieuw baardvleermuizen aangetroffen. Twaalf en twee dieren zaten in Schwegler 3FS-kasten, die sinds eind mei van dit jaar in het gebied hangen. Tien dieren bevonden zich in een Schwegler 1FTH-kast. De baardvleermuizen bleven tot 7 november in de kasten. Na de laatste controle van de vleermuiskasten, zitten we aan een bezettingsgraad van 66%. Dat is enorm veel.

Uitvliegende baardvleermuis met warmtebeeldcamera. Foto: Dirk Swaenen

Sonogram uitvliegende baardvleermuis ©Dirk Swaenen

“Bij die laatste controle werden er in één kast 19 rosse vleermuizen in overwintering gezien. Ook dat is uniek voor Vlaanderen/België.”

Deze hoopgevende bevindingen zetten Wortel-Kolonie op de kaart als een belangrijk vleermuizengebied en tonen aan dat de geleverde inspanningen daadwerkelijk vruchten afwerpen. Tegelijkertijd is dit een signaal om bij beheersmaatregelen voorzichtig te werk te gaan.

Wordt ongetwijfeld vervolgd.

19 Rosse vleermuizen.
Foto: Dirk Swaenen

FAUNADIVERSITEIT OP ENKELE M²

WILDCAMERARESLTATEN RUITERVELDEN (B)-BROSEKENS (NL),
MEI 2023 - MEI 2024

Leo Dufraing en Johan Coertjens

In 2020 (Coronajaar) hebben we met een 5-tal mensen (Frans Vermeer, Twan Smets, Leo Dufraing, Ton Marisael en Johan Coertjens) een jaar lang rondgelopen in de Kruisbeemden, de Ruitervelden Oost en een stukje van de Manke Gooren (langs het Markske). Onze bedoeling was om zoveel mogelijk soorten te leren kennen binnen dit gebied van 42ha en onze ervaringen te delen met een groter publiek, zeg maar de nieuwsbrieflezers van het Merkske. Zo verschenen van onze hand reeds :

- In nieuwsbrief 2021 onder de titel “Een jaar lang vogels kijken langs het Markske”
- Leo Dufraing publiceerde in de nieuwsbrief 2021 eveneens een “Inventaris van land-, zoetwaterslakken en tweekleppigen in Zondereigen en Baarle-Nassau”.
- Eveneens in de nieuwsbrief van 2021 vertelden we over de “bergveldwesp” en de “kammetjesstekelzwam” onder de titel “Kruisbeemden, Ruitervelden, Manke Gooren : enkele opmerkelijke ontmoetingen”
- In de nieuwsbrief van 2022 schreven we een artikeltje over “de muizen langs het Markske”, een onderzoek verricht met de hulp van inloopvalletjes.

De opgedane ervaring met de wildcamera van ANB gedurende het jaar 2020 wilden we graag verderzetten en daarom verzochten we ANB (Bart Hoeymans) en SBB (Ted Overmeer) of we mochten doorgaan met het plaatsen van deze camera op hun gronden. Hiervoor kregen we prompt toestemming en een betredingsvergunning om de camera te kunnen plaatsen in niet publiekelijk toegankelijke zones. We zouden hen op de hoogte houden van de resultaten.

Gedurende de jaren 2020, 2021, 2022 en 2023 hadden we de camera op 18 verschillende plaatsen in de vallei van het Merkske opgesteld. De resultaten hiervan hebben we reeds besproken in de nieuwsbrief van 2023. Halfweg 2023 kwamen we echter op het idee om de camera eens jaarrond op één en dezelfde locatie te installeren en dan nog liefst pal op de rijksgrens. Een mooie locatie hadden we reeds enige tijd in gedachte. ANB en SBB werden op de hoogte gebracht van de locatie. Dit om te vermijden dat er in die periode op die locatie grote beheerswerken zouden gepland zijn, welke het projectje in gevaar zouden kunnen brengen.

Na toestemming werd op 17 mei 2023 de camera opgehangen op de plaats aangeduid op bijgaand kaartje en luchtfoto. Dit is ca 20m ten noorden van het Ruiterveldenpad en ca 100m ten zuiden van het Markske in een iets hoger gelegen bosje (Els, Berk, eik en wilg, riet, braam) dan de aangrenzende beemden. De camera, die ca 25cm boven de grond werd gehangen, stond ca 2m. van de rijksgrens op Nederlands grondgebied. De dieren die we te zien zullen krijgen zouden dus zeker in beide landen hun leefgebied hebben. Te weten: in Vlaanderen (Ruitervelden Oost) en Nederland (Broskes). De waarnemingen werden allen ingevoerd in waarneming.nl, al dan niet met een frame uit het opgenomen filmpje.

Het gebruikte apparaat is een "Bushnell Trophy Cam. HD." In bruikleen van ANB (het apparaat is beschreven in de nieuwsbrief van 2023)

De filmpjes van 13 sec. worden opgeslagen op een SD-kaartje van 32 GB. We beschikken over 2 kaartjes waarvan er steeds 1 in toestel zit en een ander thuis is om op de laptop uit te lezen. In totaal werd het SD-kaartje 31x vervangen. De batterijen zijn 8 herlaadbare AA batterijen, waarvan we eveneens over 2 sets beschikken.

In totaal werden er maar liefst 8767 filmpjes van 13 sec. gemaakt. Je kan dus uitrekenen hoeveel tijd het uitlezen alleen al in beslag genomen heeft (meer dan 31 uren.) In de periode van 26 juni tot 12 juli werden 750 filmpjes gemaakt en van 7 tot 22 augustus werden er maar liefst 942 filmpjes bekeken.

Het groot aantal filmpjes is volgens ons te wijten aan het feit dat wij de camera erg laag hangen (ca 25cm) waardoor het overgrote deel van de opnames bosmuizen betreft die de ganse nacht actief zijn. Een nadeel van het grote aantal opnames is dat de energie van de accu's

sneller leeg loopt. Drie keer werden er geen opnames gemaakt terwijl de batterijen nog vol genoeg waren. Vermoedelijk was er geen goed contact van de accu's met het apparaat.

De bijgevoegde tabel geeft alle soorten per periode weer (met x aangeduid) die gedurende het onderzoekjaar werden waargenomen. In totaal werden 22 vogel- en 14 zoogdiersoorten gefilmd. Wij willen opmerken dat door gebruik te maken van filmpjes in plaats van foto's niet alleen beeldmateriaal bekomen wordt maar er ook geluidsopnames gemaakt worden. Zo hoorden we o.a. :

- boomkikkerconcerten (eerste zeer luidruchtig concert op 10 april 2024) vanuit de nabijgelegen poel,
- zang van nachtegaal waarbij eerste op 7 april 2024 ,
- eerste zingende tuinfluiter op 18 april 2024,
- eerste zingende koekoek op 16 april 2024
- regelmatig : roepende bosuil, overvliegende ganzen, op het Ruiterveldenpad passerende wandelaars, onweer, vliegtuigen, rond oudjaar vuurwerk in de verte, alarm van zangvogels bij aanwezigheid van roofdier, etc ...

Hiernaast een kleine selectie van frames uit de gemaakte filmpjes.

Grote Bonte specht man
07/07/2023

Groene specht man
16/06/2023

Houtsnip
06/09/2023

Appelvink juv.
01/07/2023

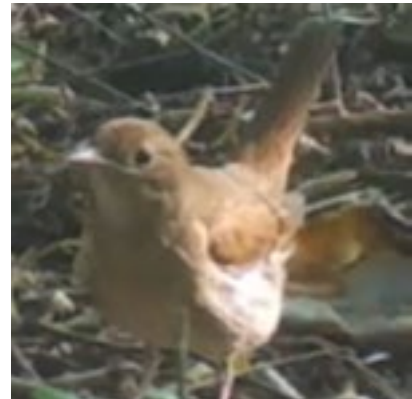
Watteral
11/2023

Koperwiek
14/11/2023

Steenmarter
31/12/2023

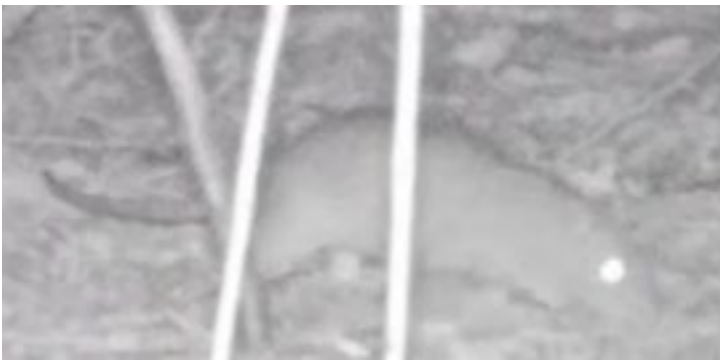
Nachtegaal
12/06/2023

Bunzing
25/02/2024

Hermelijn
27/02/2024

Bruine rat
13/08/2023

Leuke waarnemingen:

- Bosmuis is steeds aanwezig met een max. van 5 individuen (oktober 2023). Wat we met de muizenvalletjes (2020) ook al hebben aangetoond is de nachttieve levenswijze van de soort (geen enkele dagopname) terwijl de (rosse) woelmuis enkel overdag actief is (geen enkele nachtopname). Bovendien zien we woelmuizen enkel in de periode van half juni tot eind oktober. Mogelijk bestaat er een link tussen onze waarnemingen van wezel en hermelijn in de periode dat de woelmuizen actief zijn. Woelmuizen (die veel trager zijn dan de speelse bosmuizen) zijn immers het favoriete voedsel voor wezel en hermelijn.

- Spreeuw, houtduif, pimpelmees, zanglijster en heggenmus hebben we nestmateriaal zien verzamelen voor de camera.

- De egel heeft het steeds druk met zich te krabben. Dit hebben we meermaals, en op verschillende locaties in de vallei van Merkske waargenomen (teken, vlooiën, ...?).

- Een uitgelegd kippenei wordt vaak als eerste door de grote bonte specht aangepikt, waarna naaktslakken bij de inhoud kunnen. Vos, steenmarter en bunzing nemen een ei mee en eten deze niet ter plaatse op. Voor de egel is een kippenei te groot.

- Zanglijster klopt slakkenhuis stuk op boomwortel (lijstersmidse).

- Op 27 november 2023 zien we een steenmarter achter een bosmuis aan gaan.

- Op 19 mei 2023 is een juveniele havik te dicht bij de camera geland, waardoor enkel kop en borst (close-up) gefilmd worden.

(foto hieronder)

- Op één jaar tijd hebben we op de onderzoek locatie 4 marterachtigen vastgesteld: steenmarter, bunzing, hermelijn en wezel. Graag hadden we nog een afbeelding van het wezeltje toegevoegd, maar dit beestje is zo snel dat er geen duidelijke 'still' van gemaakt kan worden. Op filmpjes zijn de beelden wel heel duidelijk. Dit toont opnieuw het voordeel van filmpjes boven foto's aan.

- Twee keer (op 28 november en op 4 december 2023) komt een vos een geurspoor achter laten voor de camera (zie afbeelding).

- Op 20 juni 2023 komt een nachtegaal zijn/haar jong voeden in front van de camera.

- Op 4 oktober 2023 hadden we een dode houtduif* voor de camera gelegd. Dezelfde avond werd deze door een huiskat besprongen, totaal gepluimd, en opgegeten. De resten (karkas) werden weggedragen. De dag erna komt de kat nogmaals een kijkje nemen op de plaats delict.

(*) De houtduif had zich, samen met een wijfje sperwer, te pletter gevlogen tegen een raam. De sperwer had de houtduif 'gestoten'. De houtduif heeft de klap niet overleefd, de sperwer wel. De sperwer is gekwetst naar een vogelrevalidatiecentrum gebracht, waar ze kon herstellen.

Besluit:

Wij denken te mogen stellen dat de gekozen locatie een goed beeld geeft wat betreft de faunadiversiteit (althans van de zoogdieren en vogels) in het gebied. Het kleine bosje is dan ook gelegen op een iets hoger en droger gelegen klein terpje (wellicht regelmatig opgehoogde bagger van vroegere ruiming uit de greppels) tussen wat lager gelegen beemden en op de overgang van agrarisch gebied (landbouwakkers Ginhoven) en de valleigronden van het Markske. De locatie bleef dan ook de ganse tijd droog, terwijl de omliggende beemden, zeker in het voorjaar, geruime tijd erg nat waren.

Als lokmiddel gebruikten we zelf gemaakte valeriaanolie, pindakaas en in heel beperkte mate en afwisselend ook kleine hoeveelheden voedsel als pinda's, visafval, een dode houtduif, gedroogde meelworm, 1 of 2 kippeneieren, ... Dit trekt in de eerste plaats bos- en woelmuizen aan, welke op hun beurt predatoren aantrekken. Nadeel is dat, mede door de lage opstelling van de camera, er een groot aantal filmpjes wordt gemaakt. (Maar: "elk nadeel heeft zijn voordeel")

Na afloop van het opnamejaar hebben we de camera voor het volgend jaar (juni 2024-juni 2025) geplaatst in Wortel kolonie. De eerste opnames toonden ons reeds een boommarter. (zie foto onder)

Wat marterachtigen betreft is het na de opnames van wezel, hermelijn, bunzing, steenmarter en, nu dus ook boommarter nog wachten op de das en de otter.

WIE WEET.....

periode van	2023																	
	17/mai	29/mai	12/jun	26/jun	12/jul	25/jul	7/aug	22/aug	6/sep	16/sep	25/sep	4/okt	17/okt	30/okt	12/nov	25/nov	7/dec	18/dec
tot	29/mai	12/jun	26/jun	12/jul	25/jul	7/aug	22/aug	6/sep	16/sep	25/sep	4/okt	17/okt	30/okt	12/nov	25/nov	7/dec	18/dec	29/dec
video's	41	42	365	750	559	230	942	0	324	302	686	550	189	343	297	403	280	274
VOGELS																		
spreeuw	x							nihil								x		
nachtegaal	x	x	x	x	x			nihil										
havik	x							nihil										
fazant	x							nihil					x					
houdduif	x		x	x				nihil										
merel	x		x	x	x	x	x	nihil	x				x	x	x	x	x	x
zwartkop				x				nihil										
groene specht	x		x					nihil										
grote bonte specht				x	x	x	x	nihil	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
houtsnip					x			nihil	x									x
vink		x						nihil							x	x	x	x
zanglijster			x	x	x	x	x	nihil	x				x	x		x		
roodborst			x	x	x	x	x	nihil	x					x				x
koolmees			x		x			nihil					x					x
heggenmus			x					nihil										
gaai								nihil	x	x					x	x		
waterral								nihil	x						x			
pimpelmaes								nihil	x									
appelvink				x				nihil										
koperwiek								nihil						x	x	x	x	
sijs								nihil										
roodborsttapuit								nihil										
ZOOGDIEREN																		
vos	x			x				nihil						x		x		
steenmarter	x							nihil						x	x	x	x	x
wezel							x	nihil		x	x	x			x			
bunzing					x		x	nihil						x	x	x		
bosmuis	x	x	x	x	x	x	x	nihil	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
rode eekhoorn								nihil						x				
egel			x	x	x			nihil										
woelmuis (rosse)			x	x	x	x	x	nihil	x	x	x	x	x					
ree				x	x			nihil	x			x	x	x	x			x
bruine rat				x				nihil										
huiskat								nihil				x						
hermelijn								nihil										x
europese haas								nihil										
hond								nihil										

	2023-2024	2024											
periode van	29/dec	8/jan	21/jan	3/feb	9/feb	17/feb	29/feb	8/mrt	21/mrt	1/apr	12/apr	23/apr	4/mei
tot	8/jan	21/jan	3/feb	9/feb	17/feb	29/feb	8/mrt	21/mrt	1/apr	12/apr	23/apr	4/mei	24/mei
video's	274	54	0	303	525	653	74	0	122	68	52	44	21
VOGELS													
spreeuw			nihil					nihil	x				
nachtegaal			nihil					nihil		gehoord	x	x	x
havik			nihil					nihil					
fazant			nihil					nihil					
houtduif			nihil					nihil					x
merel	x	x	nihil	x	x	x	x	nihil			x		
zwartkop			nihil					nihil					
groene specht			nihil					nihil					
grote bonte specht		x	nihil					nihil					
houtsnip		x	nihil			x		nihil					
vink	x	x	nihil	x	x	x		nihil		x			
zanglijster			nihil	x	x	x		nihil					
roodborst		x	nihil	x		x		nihil	x	x			
koolmees			nihil	x	x	x	x	nihil	x				x
heggenmus			nihil		x	x	x	nihil	x	x	x	x	
gaai			nihil					nihil					
waterral			nihil					nihil					
pimpelmees			nihil					nihil		x	x		
appelvink			nihil					nihil					
koperwiek			nihil					nihil					
sijs			nihil	x				nihil					
roodborsttapuit			nihil					nihil	x				
ZOOGDIEREN													
vos			nihil					nihil					
steenmarter	x	x	nihil	x		x		nihil					
wezel		x	nihil				x	nihil					
bunzing			nihil			x		nihil					
bosmuis	x	x	nihil	x	x	x	x	nihil	x	x	x	x	x
eur. Rode eekhoorn			nihil					nihil					
egel			nihil					nihil					
woelmuis (rosse)			nihil					nihil					
ree			nihil			x		nihil	x	x		x	x
bruine rat			nihil					nihil					
hulskat			nihil					nihil					
hermelijn			nihil			x		nihil		x			
europese haas			nihil		x	x		nihil					
hond			nihil					nihil	x				

VERSPREIDINGSONDERZOEK VAN AMFIBIEËN MET FUIKEN

Bart Hoeymans (boswachter Natuur en Bos)

Ieder jaar worden door een klein clubje van vrijwilligers en professionelen 10-tallen poelen geïnventariseerd op de aanwezigheid van amfibieën, met een speciale aandacht voor watersalamanders.

Bij dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van fuiken aangevuld met zichtwaarnemingen (later op het jaar eventueel aangevuld met schepnetonderzoek). Het onderzoek met fuiken start in het vroege voorjaar vanaf eind februari/begin maart tot uiterlijk half mei.

Standaard gebruiken we fuiken van het type 'Vermandel' die op de bodem van de poel geplaatst worden. Omdat deze zeer zwaar in gebruik zijn is er een vrijwilliger halverwege het seizoen overgeschakeld op drijfhuiken van het type 'Ravon'.

In 2024 zijn er niet minder dan 53 poelen geïnventariseerd!

Het betreft poelen die voor salamandersoorten geschikt zijn als voortplantingswater. Het gaat dus niet over wateren met veel vis of systemen die niet lang genoeg water houden.

De fuiken worden daags voordien in het water gezet en de dag erna gecontroleerd. Bij kleinere poelen (tot +/-500m²) werken we normaal met 2 'Vermandel' fuiken, bij grotere wateren gebruiken we soms 4 fuiken.

Als er gewerkt wordt met fuiken van het type 'Ravon' gebruiken we er normaal 6 per poel. De 'Ravon' fuiken vangen lagere aantallen en een licht ander soortenspectrum wat het extra aantal fuiken rechtvaardigt. Zo worden er met de 'Ravon' fuiken meer kikkers en minder salamanders gevangen dan met de 'Vermandel' fuiken. Kikkers bevinden zich vaker bovenin de waterkolom, watersalamanders meer op de bodem van het waterlichaam.

Fuiken blijven meerder dagen achter elkaar in eenzelfde poel staan tenzij alle aanwezige soorten gevangen zijn, dan kan er vroeger naar een andere locatie verhuisd worden. Eventueel wordt een poel later op het jaar opnieuw bemonsterd.

De gevangen aantallen zijn onderling moeilijk met elkaar te vergelijken (ook als men enkel hetzelfde type fuik gebruikt) omdat er zeer veel variabelen zijn (zoals het weer, plaatsing van de fuiken, periode in het jaar ...) waarmee rekening gehouden dient te worden.

Het onderzoek richt zich dan ook meer op de aanwezigheid van soorten (inventarisatie) en minder op monitoring. Natuurlijk zeggen hoge aantallen wel iets over de talrijkheid van een soort maar veel verder dan een indicatie krijgen we niet. Voor het maken van populatieschattingen is een ander type onderzoek noodzakelijk.

In dit onderzoek wordt relatief weinig tijd gestoken in het scheppen naar larven. Dit omdat het een nogal intensieve manier van werken is die gepaard gaat met een ruime mate van verstoring. Om deze reden beperken we het aantal poelen die we met schepnet bemonsteren en beperken we het aantal scheppen per water tot een 30-tal.

Schepnetonderzoek geeft wel heel waardevolle informatie over de aanwezigheid van larven en dus voortplanting van de amfibieënsoorten. Ook is het een zeer goede manier om de aanwezigheid van vis vast te stellen.

Bij het legen van de fuiken worden de gevangen soorten genoteerd, de aantallen, de leeftijd (larve, juveniel, subadult of adult) en indien mogelijk het geslacht.

Na het legen van de fuiken wandelen we nog eens rond de poel en speuren naar de aanwezigheid van andere amfibieën. Zeker in het vroege voorjaar is dan de aanwezigheid van adulte dieren en/of ei-legsels van gewone pad en/of bruine kikker goed vast te stellen.

Bijkomend noteren we een set aan gegevens zoals de aanwezigheid van vis (en de soorten), zuurtegraad, aanwezigheid van water- en oeverplanten (verlanding), eventueel aangevuld met helderheid van het water, dikte van de sliblaag, etc...

Deze gegevens zijn voor de terreinbeheerder zeer waardevol omdat het poelbeheer aan dit onderzoek gekoppeld is.

Mede door dit onderzoek is het Merkske één van de beter geïnventariseerde gebieden voor wat amfibieën betreft en dat vertaalt zich in een gericht beheer.

fuik type 'Vermandel'
(foto: Bart Hoeymans)

Resultaten veldwerk

Alpenwatersalamander (*Ichtyosaura alpestris*)

De Alpenwatersalamander werd waargenomen in 51 van de 53 bemonsterde waterpartijen. De soort komt dan ook bijna overal voor in de vallei van het Merkske.

- Volwassen dieren werden in 48 poelen gevangen verspreid over 141 vangsten. De soort kent niet enkel de ruimste verspreiding maar is ook het talrijkst van de watersalamanders. Niet minder dan 1634 salamanders werden gevangen waarvan 1538 met een 'Vermandel' fuik, 94 met een 'Ravon' fuik en 2 met een schepnet.

Bijna 70% van de gevangen dieren zijn mannetjes. Er werden 1140 mannetjes en 490 wijfjes geregistreerd, van 4 dieren is het geslacht niet genoteerd.

- Alle larven van de Alpenwatersalamander werden met het schepnet gevangen. Larven werden in 9 poelen (9 vangsten) gevangen met een totaal van 77 larven.

Kamsalamander (*Triturus cristatus*)

Voor de vrij zeldzame kamsalamander is het Merkske een zeer belangrijk leefgebied. Dit jaar werd de soort vastgesteld in 34 poelen verspreid over het gebied van Wortel-Kolonie in het westen tot de Broskens in het oosten.

- Volwassen dieren werden in 34 poelen gevangen verspreid over 82 vangsten. In totaal werden er 488 adulte dieren gevangen waarvan 394 in een 'Vermandel' fuik, 90 in een 'Ravon' fuik en 4 met schepnet.

Bijna 55% van de gevangen dieren bestaat uit mannetjes. Er werden 259 mannetjes genoteerd tegenover 217 vrouwtjes, van 12 dieren is het geslacht niet opgegeven.

- In een gezonde populatie kamsalamander bestaat een aanzienlijk deel van de dieren uit half volwassen (subadult) dieren. Deze jonge dieren zien er hetzelfde uit als de volwassen exemplaren, incl. prachtkleed, maar zijn een stuk kleiner (formaat van volwassen Alpenwatersalamander). Of deze dieren er al effectief in slagen zich voort te planten is twijfelachtig maar hun aanwezigheid wijst in ieder geval op een gezonde leeftijdsopbouw.

Verspreid over 20 vangsten werden 86 subadulte dieren gevangen, wat goed is voor ongeveer 15% van de dieren. Het is opmerkelijk dat het merendeel (73 ex) van deze salamanders gevangen zijn met een 'Ravon' fuik, de overige dieren zijn met een 'Vermandel' fuik gevangen. Van slechts 5 wijfjes is het geslacht genoteerd.

- In 7 poelen (7 vangsten) werden er larven waargenomen met het schepnet. Per poel wordt er 30 keer geschept en dit leverde in totaal 283 larven van kamsalamander op.

mannetje Kamsalamander
(foto: Jeffrey van Houten)

Neotene mannetje kleine watersalamander
(Foto: Wim Verschraegen)

Kleine watersalamander (*Lissotriton vulgaris*)

De kleine watersalamander is een algemene soort in het gebied en werd in 50 van de 53 bemonsterde poelen waargenomen. De soort is wel steeds minder talrijk dan de Alpenwatersalamander en de soort lijkt ook hogere eisen aan haar leefgebied te stellen.

- Volwassen dieren werden gevangen in 47 poelen. In totaal werden er 1184 adulte dieren geteld (verspreid over 142 vangsten) waarvan er 1019 in een 'Vermandel' fuik terecht kwamen, 154 in een 'Ravon' fuik en 11 werden er met een schepnet gevangen.

Van 1152 dieren werd het geslacht bepaald waaronder 632 (55%) mannetjes en 520 wijfjes.

- In totaal werden er 92 larven gevangen verspreid over 24 vangsten (18 fuik- en 6 schepnetvangsten). 33 larven werden gevangen met een 'Vermandel' fuik, de overige dieren werden met een schepnet gevangen.

- Ieder jaar vangen we neotene kleine watersalamanders in het Merkske. We spreken van neotenie als de metamorfose niet wordt voltooid maar dat de dieren wel geslachtsrijp worden. Neotene dieren behouden kenmerken van het karvale stadium waarbij de uitwendige kieuwen het meest opvallen. Neotene watersalamanders doen wel mee aan de voortplanting. Het kan zijn dat de dieren later toch nog het water verlaten en geheel metamorfoseran.

In 2024 hebben we 16 vrouwelijke neotene dieren gevangen verspreid over 8 poelen. Het betreft 1,35% van het aantal gevangen kleine watersalamanders. Sinds 2015 zijn er in het Merkske 56 neotene dieren gevangen waarvan het merendeel 48 (bijna 86%) vrouwtjes. Of dit betekend dat neotenie minder bij mannetjes voorkomt is niet met zekerheid te zeggen maar daar lijkt het wel op.

Vinpootsalamander (*Lissotriton helveticus*)

De vinpootsalamander is het Merkske de zeldzaamste van de watersalamanders. In de Lage landen komt de vinpootsalamander vooral voor in zuurder water zoals in heidevennen of vennen in naaldbossen.

Het leefgebied van de soort in het Merkske wijkt hier sterk vanaf en ze komt er voor in de meer basische gebieden met als belangrijkste leefgebied de depressie van het Moer. Hier vinden we ze in kleinere, vegetatierijke poelen met meer basisch water (ph van 6.5 tot 7).

De soort werd in 7 poelen gevangen verspreid over 14 vangsten. In totaal werden er 38 vinpootsalamanders gevangen waarvan 37 in een 'Vermandel' en 1 in een 'Ravon' fuik. Die laatste is zeer interessant omdat ze afkomstig is uit de kern van de Broskens waarvan de vinpootsalamander niet gekend was.

Er werden enkel volwassen dieren gevangen waaronder 26 mannetjes (68%) en 12 wijfjes.

Het valt op dat het merendeel van de gevangen watersalamanders (alle soorten) mannetjes zijn. Het meest uitgesproken zien we dat terug bij de Alpenwatersalamander waarbij 75% van de gevangen dieren mannetjes betreft, bij kamsalamander en kleine watersalamander is dat met 55% het minst uitgesproken.

De reden hiervoor is te vinden in het feit dat mannelijke watersalamanders tijdens de voortplanting actiever zijn dan de vrouwtjes. De mannetjes gaan actief op zoek naar vrouwtjes die ze daarna met een baltsritueel het hof maken. Bij dit baltsritueel zijn uiterlijk (pronken met rug- en staartkam, kleur) en geur (verspreiden van feromonen) zeer belangrijk.

Bovendien blijven mannetjes vaak langer in het water aanwezig. De grotere mobiliteit en langere waterfase zijn er de oorzaak van dat, bij het werken met fuiken, een vertekend beeld kan ontstaan in de verhouding tussen mannelijke en vrouwelijke dieren. Algemeen wordt er aangenomen dat er geen redenen zijn om te veronderstellen dat de geslachtsverhouding bij watersalamanders afwijkt van 1.

Groene kikker complex (*Pelophylax esculenta* synklepton)

In het Merkske komen 2 soorten groene kikkers voor, de poelkikker (*Pelophylax lessonae*) en de bastaardkikker (*Pelophylax kl. esculenta*). De bastaardkikker is eigenlijk een vruchtbare kruising tussen de poelkikker en de meerkikker (*Pelophylax ridibunda*) die niet in het gebied voorkomt.

Waar mogelijk worden adulte dieren steeds tot op soortniveau gedetermineerd, bij juveniele dieren en larven is dit moeilijker tot onmogelijk. Bij twijfel noteren we steeds groene kikker onbekend.

Groene kikkers werden waargenomen in 12 poelen waarvan in 7 enkel bastaardkikker werd waargenomen, in 3 poelen werden zowel poel- als bastaardkikker waargenomen en in de 2 andere poelen werden enkel larven gevangen. Larven worden steeds genoteerd als groene kikker onbekend.

- Volwassen **bastaardkikkers** werden in 10 poelen gevangen, verspreid over 14 vangsten. In totaal gaat het over 64 kikker. 58 kikkers zijn gevangen met een 'Ravon' fuik en 6 zijn gevangen met een schepnet.

- Volwassen **poelkikkers** werden in 3 poelen gevangen, verspreid over 3 vangsten. In deze poelen werd ook steeds de bastaardkikker aangetroffen. In totaal gaat het over 8 adulte poelkikkers waarvan er 2 met een 'Vermandel' fuik, 5 met een 'Ravon' fuik en 1 met een schepnet gevangen zijn.

- Larven van groene kikkers werden met het schepnet gevangen in 6 verschillende poelen. In totaal gaat het over 134 larven. In 2 van deze poelen zijn er geen adulte groene kikkers genoteerd.

Bruine kikker (*Rana temporaria*)

De bruine kikker is een algemene soort die verspreid over het gebied waargenomen kan worden. Ze trekken al vroeg op het jaar naar de voortplantingswateren (vanaf midden februari) waar ze zich gezamenlijk, soms in grote groepen, voortplanten.

De waarnemingen van bruine kikker in dit onderzoek zijn eerder 'bijvangst'. De soort is talrijker dan de onderstaande gegevens doen vermoeden. Dit is eigenlijk van toepassing voor alle kikkers- en padden in dit onderzoek.

De bruine kikker werd waargenomen in 14 van de 53 poelen.

- In 7 poelen werden volwassen dieren waargenomen. Hiervoor waren 13 vangsten en 1 zichtwaarneming nodig. 19 kikkers werden gevangen met een 'Vermandel' fuik, 1 kikker werd gezien.

- 5 keer werden er larven gevangen verspreid over 5 poelen. 16 larven werden gevangen in een 'Vermandel' fuik, 48 in een 'Ravon' fuik en 3 met een schepnet.

- Op 5 verschillende plaatsen werden er eilegels waargenomen. In aantal variërend van enkele klompen tot pakketten van enkele m².

Boomkikker (*Hyla arborea*)

De drijffuiken van 'Ravon' lijken vrij goed te werken voor boomkikker. Met deze fuiken werden op 3 poelen 8 volwassen boomkikkers gevangen (4 vangsten).

Er werd in 9 poelen gericht naar larven van boomkikker gezocht. In 8 poelen werden er inderdaad larven van boomkikker aangetroffen. In totaal werden er 197 larven geschept.

Via dit onderzoek met fuiken en schepnet werd de boomkikker in 10 voortplantingswateren vastgesteld.

Het reilen en zijlen van de boomkikker in het Merkske wordt op andere manieren gevolgd. Hiervoor tellen/schatten we het aantal roepende mannetjes en later op het jaar de adulte en juveniele dieren in het landhabitat. (Zie apart artikel over boomkikker in deze nieuwsbrief)

Gewone pad (*Bufo bufo*)

Ook deze algemene soort wordt onderschat via dit onderzoek. In totaal werd de gewone pad maar in 7 voortplantingswateren waargenomen.

- Van volwassen padden deden we maar 3 waarnemingen verspreid over 2 poelen. 2 dieren werden met een Vermandel fuik gevangen en 2 andere dieren werden gezien.

- In 1 poel werden met een 'Vermandel' fuik 22 larven gevangen en

- Op 5 plekken werden er ei-snoeren gezien.

Bruine kikker, in het voorjaar, tussen eilegels
(foto: Wim Verschraegen)

Vissen en beheer van voortplantingswater

Het voorkomen van vis in een voortplantingswater is zeer problematisch. De negatieve effecten van vis op een amfibieënpopulatie zijn divers.

- Vissen kunnen optreden als predator (eten van eitjes, larven, volwassen dieren, ...),
- Vissen treden op als voedselconcurrent,
- Vissen zorgen voor degradatie van het leefgebied (vb. bodemwoelende vissen, zoals karpers, zorgen voor vermindering van het aantal waterplanten en/of vertroebeling van het water).

Door de hele natte periode die startte in het najaar van 2023 zijn er vele poelen in het winterhalfjaar geïnundeerd (overstroomd). Op deze manier zijn relatief veel poelen gekoloniseerd door vis, niet zelden door exotische soorten zoals zonnebaars, (*Lepomis gibbosus*) of blauwband, (*Pseudorasbora parva*).

Van de 53 voortplantingswateren die onderzocht zijn in 2024 waren er intussen 19, al dan niet recent, gekoloniseerd door vis. Intussen hebben we 10 poelen terug visvrij gemaakt. Hiervoor hebben we deze op het einde van de zomer leeggepompt. De leeggepompte poelen werden met de bosmaaier gemaaid (met afvoer van maaisel) waardoor onderhoud de volgende jaren niet meer nodig is.

Bijkomend kregen 2 poelen die intussen sterk verland waren een onderhoudsbeurt (ook deze zijn gemaaid).

Eén van de poelen die in de late zomer van 2024 is leeggepompt en gemaaid. Van het maaisel zijn, op een basis van takhout, 2 grote hopen gemaakt als schuilmogelijkheid en overwinteringsgebied voor kleine fauna.

Door de uitzonderlijk natte periode hebben we uiteindelijk niet alle poelen met vis onder handen kunnen nemen. We volgen de aanwezigheid van amfibieën en vissen in deze wateren verder op en zullen de noodzakelijke beheerwerken in een droger jaar uitvoeren.

Dankwoord:

We willen onze vrijwilligers bedanken omdat een onderzoek zoals dit niet haalbaar is zonder de inzet van deze mensen. Het betreft een kleine groep gedreven personen waar we ieder jaar opnieuw op kunnen rekenen, niet enkel voor dit onderzoek maar vaak ook nog bij ander veldwerk!

In 2024 werden er 53 poelen geïnventariseerd waarvoor 161 bezoeken nodig waren. Deze bezoeken bestaan uit het echte veldwerk (plaatsen, controleren en verplaatsen van de fuiken ...) en het invoeren van de gegevens (maar excl. transport). Een bezoek duurt, afhankelijk van de ervaring en het aantal gevangen dieren, tussen 0,5 en 1,5u.

We kunnen dus stellen dat er minimaal 161 uren veldwerk zijn uitgevoerd, meer dan 4 weken voltijds werk.

Bibliografie:

- Dispersie van watersalamanders tijdens de voorjaartrek, A.J.W. Lenders, Natuurhistorisch maandblad 85-5 1996.

BOOMKIKKER

Bart Hoeymans (boswachter Natuur en Bos)

Het voorjaar van 2023 was erg droog waardoor er gevreesd werd voor een te vroege droogval van de poelen. Hierdoor dreigde een groot deel van de voortplanting mislukken. Gelukkig is de droogte tijdig gestopt waardoor de boomkikker zich in 2023 zeer goed heeft kunnen voortplanten.

Vanaf oktober 2023 werd het echter extreem nat en deze natte periode heeft zich gedurende het hele veldseizoen doorgezet. Veel poelen waarin de boomkikker zich voortplant zijn overstromd met water uit het Merkske of naastgelegen beken waardoor deze gekoloniseerd werden door vis. Op andere plekken heeft het leefgebied van de soort maandenlang, met gebiedsvreemd, water onder gestaan (vb. het Moer). Een (groot) deel van de voortplantingswateren is dus minder- tot ongeschikt (voor voortplanting) de winter uit gekomen.

De winter van 2023/2024 was niet enkel erg nat, deze was ook zeer zacht.

Door het warmere weer worden de boomkikkers in het voorjaar sneller actief en eindigt de activiteitperiode ook later. Hierdoor start het voortplantingsseizoen vroeger (nu standaard april, vroeger vaak half mei) en verlaten de juveniele kikkertjes ook vroeger het water (vaak al vanaf juli, vroeger augustus). Door het verlengde seizoen gaan de juveniele kikkertjes ook later maar vooral groter de winter in. Intussen wordt er vanuit gegaan dat een (groot) deel van de (mannelijke) juveniele kikkertjes al het 2de kalenderjaar mee doet aan de voortplanting (mondelinge mededeling Peter Engelen). Tot voor kort werd er aangenomen dat dit standaard pas vanaf het

3de kalenderjaar was voor de mannetjes en het 3de of 4de voor de vrouwtjes.

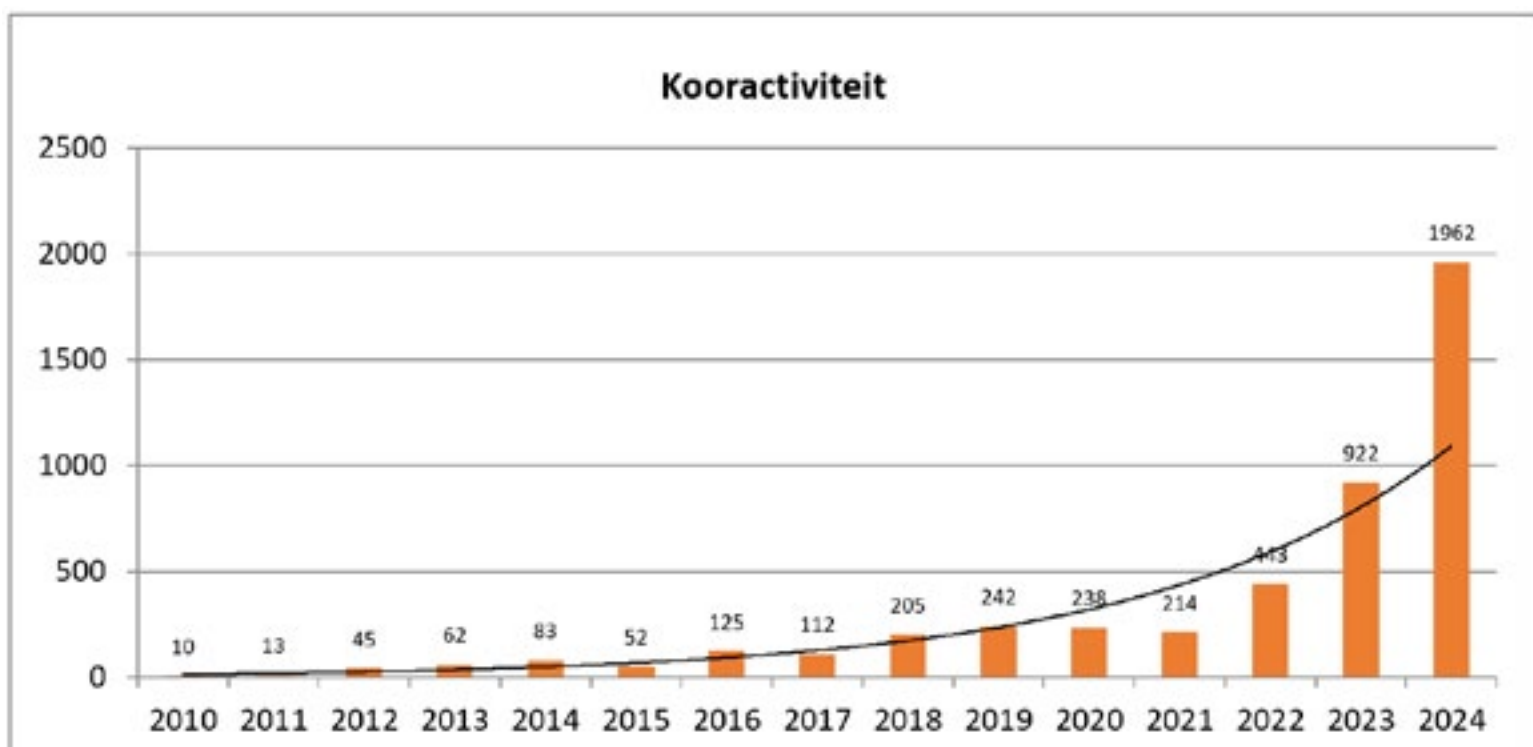
De natte zomer van 2021 heeft gezorgd voor een hoge reproductie. In 2022 lag het voortplantingssucces erg laag. Gelukkig was 2023 weer een goed jaar voor boomkikker met een hoog voortplantingssucces. De hoge aantallen juveniele kikkertjes uit 2021 verklaren de sterke stijging van het aantal roepende dieren in 2023 maar ook ten dele de zeer hoge aantallen die we in 2024 hebben geteld. We gaan er ook vanuit dat een deel van de roepende mannetjes die in 2024 zijn geteld afkomstig zijn uit de voortplantingsgolf van 2023.

De sterke toename die we in 2023 konden optekenen (bijna een verdubbeling t.o.v. 2022 tot 922 roepende dieren) werd verder gezet in 2024. In 2024 konden we MEER dan een verdubbeling van het aantal roepende dieren optekenen.

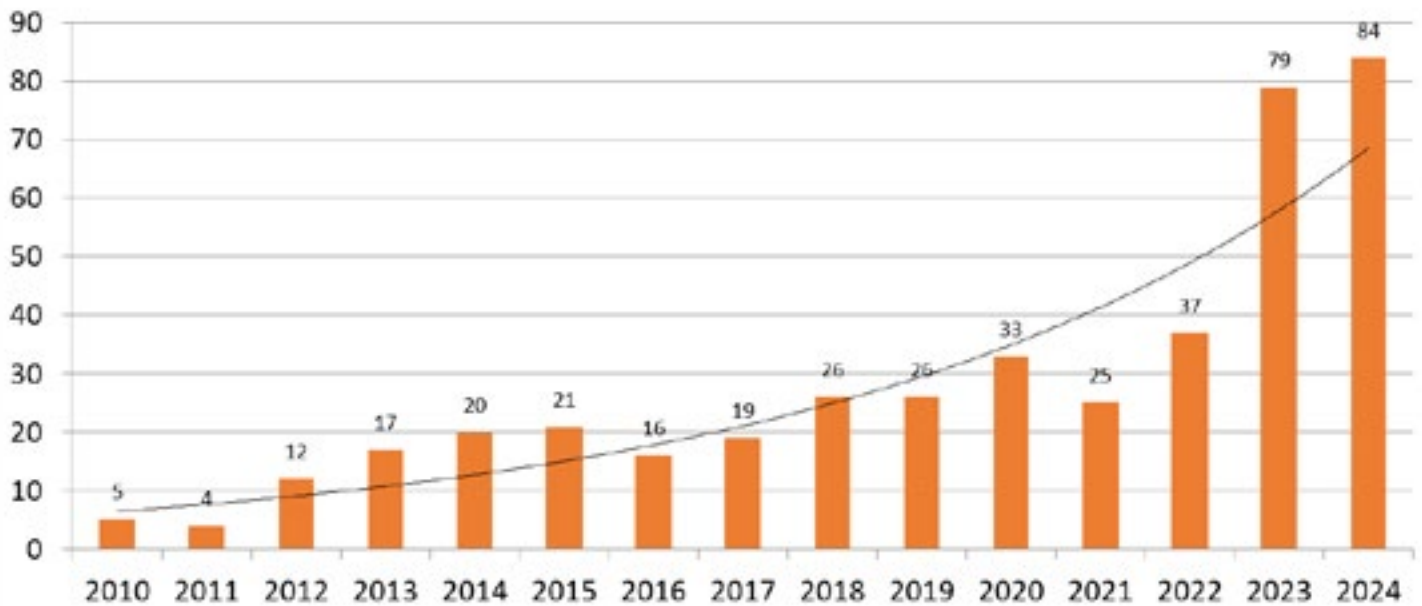
We hebben afgeklokt op bijna 2000 roepende mannetjes!

Ook het aantal poelen waaruit geroepen wordt blijft stijgen, echter trager dan in 2023. We hebben de soort nu gehoord vanuit 84 verschillende wateren.

Intussen is de soort nu bijna overal in het Merkske te vinden. Toch is er nog een duidelijk kerngebied aanwezig in de omgeving van de Broskens en de omliggende gebieden.

Kooractiviteit: totaal aantal poelen

Boomkikkers hebben ook vaste voet gekregen in diverse gebieden buiten het Merkske. Zo wordt de soort intussen gehoord in het Turnhouts vennengebied (Turnhout), in het Zwart Goor (Merksplas) en in hoge aantallen in het weidevogelgebied den Druitsloop (Merksplas). Hier werden in 2024 ongeveer 75 roepende mannetjes geteld. Het voortplantingswater dat de soort hier gebruikt bevat vis (waaronder blauwband) waardoor succesvolle voortplanting niet zeker is. In 2023 werden er juveniele kikkertjes in de plaatselijke struwelen waargenomen (een bewijs voor voortplanting) maar in 2024 is er, wegens tijdsgebrek, op deze plaats niet gezocht en dus ook niets gevonden.

Zoals verwacht merken we een stijging van het aantal volwassen (adulte) dieren dat we in het landhabitat tellen. In 2024 klopten we af op 198 t.o.v. 108 dieren in 2023.

Het aantal juveniele dieren dat we 2024 telden lag echter duidelijk lager dan in 2023. Dat was toch wel verassend omdat er zo massaal geroepen is. Zo telden we in het landhabitat dit jaar slechts 644 jonge kikkertjes t.o.v. 2366 in 2023.

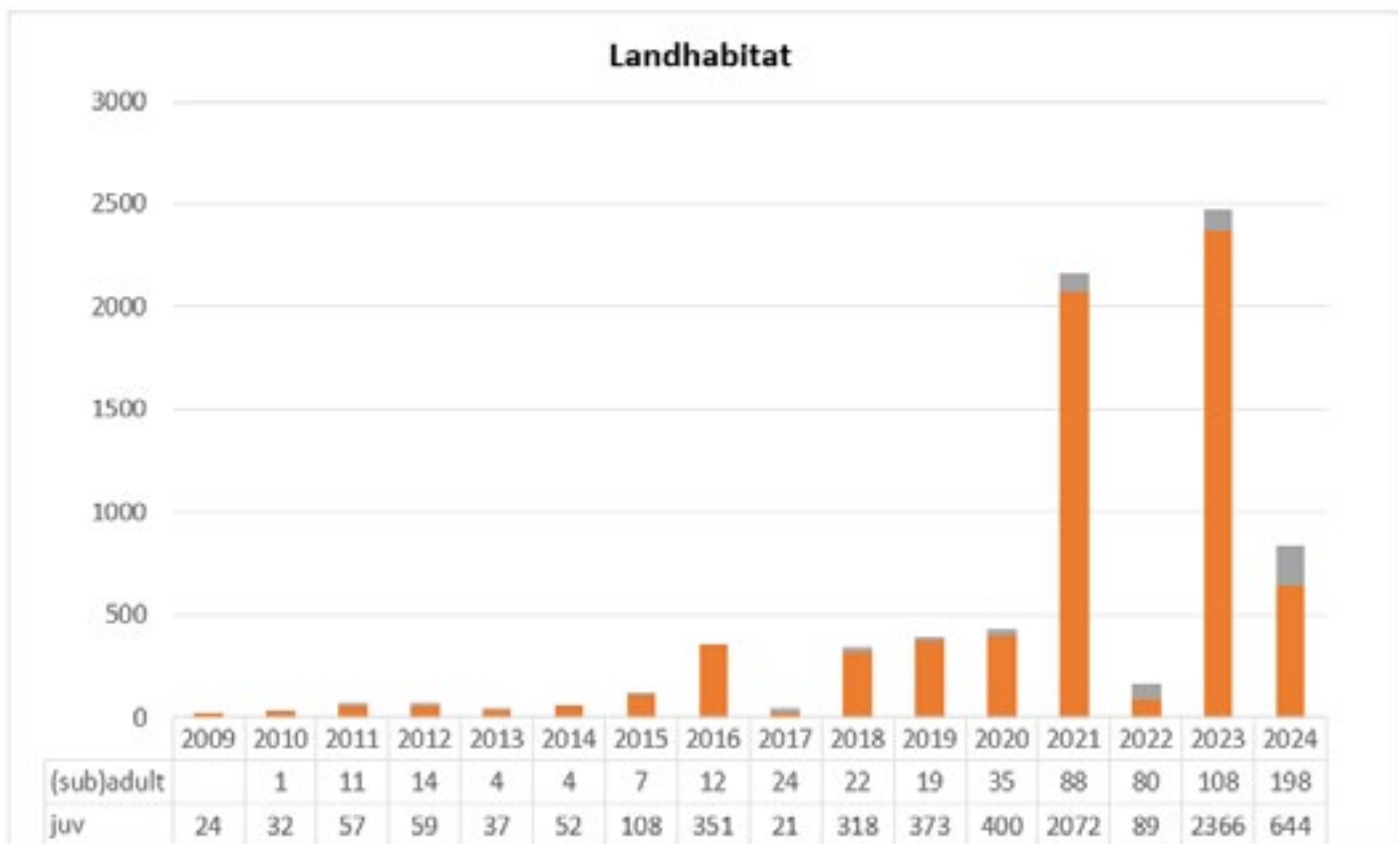
In sommige, geschikte, poelen aan Vlaamse zijde werd er gericht gezocht naar eiklompjes (een deel van deze klompjes zijn gebruikt voor een lopende herintroductie van de soort in Wallonië) en is er gescept naar het voorkomen van larven. Zowel eiklompjes als larven waren vaak talrijk aanwezig in de bemonsterde poelen.

Over de redenen waarom er zo weinig juveniele kikkertjes in de struwelen geteld zijn kunnen we alleen gissen.

- Zo kan er iets misgegaan zijn bij de metamorfose van larve naar kikker en het verlaten van het water,
- mindere voortplanting omdat een deel van de poelen gekoloniseerd is met vis,
- verhoogde predatie in de struwelen door een generalistisch roofdier,
- verminderd voedselaanbod door het zeer natte jaar of
- gewoon minder zongedrag door het sombere jaar waardoor de kikkers minder opvallen bij de tellers (die bovendien minder geschikte weersomstandigheden hadden om te tellen).

Volw. boomkikker
(Foto: Bart Hoeymans)

Wat in 2023 ook duidelijk werd, en zich in 2024 heeft verdergezet, is de flexibiliteit die de soort aan de dag kan leggen. In 2022 zijn er werken uitgevoerd in het Strikkeven met als doel het realiseren van beter leefgebied voor kritische amfibieënsoorten. Hierbij werd alle vis uit het ven verwijderd, werd het slib uit een centrale slenk verwijderd en werd het ven verondiept (hiervoor is voedselarm, lemig, zand gebruikt). De boomkikkers hebben deze maatregelen duidelijk kunnen waarderen aangezien er in het voorjaar van 2023 al 50 roepende mannetjes aanwezig waren. In 2024 was het aantal roepende mannetjes toegenomen tot het geschatte aantal van 250!

In 2015 werden de laatste jonge boomkikkers losgelaten en werd de herintroductie die startte in 2009 afgerond.

Intussen is de populatie gegroeid en is er in het Merkske en ruime omgeving een gezonde populatie boomkikker aanwezig die gestart is met het koloniseren van geschikt habitat in de omgeving.

Ook hebben we een 'klacht' gekregen van een burger die niet kan slapen door het 'gekék' van de boomkikkers en een eerste mail van een bezorgde burger die bang is voor een invasie van 'brulkikkers' (die persoon hebben we kunnen geruststellen).

Onze tellingen en de 'klachten' van, al dan niet bezorgde, burgers zijn een signaal dat het goed gaat met dit mooie diertje.

Zo'n OPKIKKERTJE kunnen beheerders altijd gebruiken.

SCHERMONDERZOEK

Bart Hoeymans (boswachter Natuur en Bos)

Sinds 2021 is er in het Merkske gestart met schermonderzoek rond poelen. Dit onderzoek is een samenwerking tussen het INBO (Instituut voor Natuur en Bosonderzoek) en het ANB. Het INBO zorgt voor de wetenschappelijke ondersteuning en voor de verwerking van de gegevens. Het ANB levert de benodigde materialen, plaatst en onderhoudt de schermen. Het controleren van de schermen en het legen van de emmers gebeurt door vrijwilligers, professionelen en stagiairs.

De schermen bestaan uit een paddenscherm uit kunststof dat deels in de grond is ingegraven. Om de 10 meter is er een valemmer van 10 liter ingegraven. Iedere emmer is voorzien van een dubbele bodem waaronder de gevangen amfibieën kunnen schuilen zodat predatie vermeden wordt. De emmers hebben een eigen nummer en de coördinaten zijn ingelezen met een GPS-apparaat.

In 2021 zijn we gestart met het schermonderzoek rond één poel in het Merkske. Het scherm heeft toen rond de poel gestaan vanaf begin juli tot begin november. In 2022 is dit onderzoek uitgebreid naar drie poelen tijdens de zomerperiode.

Vanaf 2023 is dit onderzoek nog verder uitgebreid met een schermonderzoek in het voorjaar lopende van begin maart tot de tweede helft van april.

Tijdens de zomercampagne staan er enkel emmers opgesteld aan de binnenzijde van het scherm, in het voorjaar staan er emmers opgesteld aan de buiten- en binnenzijde van het scherm.

Het veldwerk bestaat uit het dagelijks legen van de emmers en het noteren van de gevangen dieren. Bij het controleren noteren we de vangsten per emmer en wordt de soortnaam genoteerd aangevuld met de leeftijd (adult, subadult of juveniel) en eventueel het geslacht.

Tussen de onderzoeken door blijven de schermen staan maar worden de emmers afgesloten met deksels en worden de schermen geopend zodat er een vrije migratie mogelijk is.

In het voorjaar focust het onderzoek zich hoofdzakelijk op de aanwezigheid van knoflookpad, *Pelobates fuscus*, in de poelen. Sinds 2020 loopt er aan de Vlaamse zijde van het Merkske een herintroductieproject van deze soort. We willen weten hoeveel volwassen dieren er intussen naar de poelen trekken om er zich voort te planten. De periode in het voorjaar is te kort om volledig te zijn voor de overige amfibieënsoorten. Een groot deel van de gewone padden, bruine kikkers en salamandersoorten zitten al in het water bij de start van het onderzoek. Gegevens van deze soorten zijn dus sowieso onvolledig en maar matig bruikbaar.

In de zomer focust het onderzoek zich op meerdere soorten. Bij de herintroductie van knoflookpad worden hoofdzakelijk bijna volgroeide larven gebruikt. Deze dieren zijn opgekweekt in gevangenschap en via dit schermonderzoek komen we te weten wat het percentage larven is dat succesvol weet te metamorfosereren en aan land kruipt. De meeste knoflookpadden hebben midden augustus het water verlaten. Dat is het moment waarop de jonge watersalamanders naar het land migreren. Bij deze watersalamanders gaat onze grootste interesse uit naar de Europees beschermde kamsalamander, *Triturus cristatus*. Midden oktober heeft het merendeel van de (juvenile) amfibieën het water verlaten en stoppen we het onderzoek.

Resultaten 2024

Het onderzoek liep dit voorjaar van 1 maart t.e.m. 20 april.

In het voorjaar werden er 6 mannetjes knoflookpad gevangen aan poel 1 en 5 mannetjes en 1 wijfje aan poel 3.

Er werden geen knoflookpadden gevangen aan poel 2.

Dat er dieren worden gemist bij het schermonderzoek is waarschijnlijk aangezien er bij het onderzoek (met hydrofoon) naar roepende dieren 5 zijn gehoord in poel 1 en minimaal 7 in poel 3.

Een leuke waarneming was de vangst (in een emmer aan binnenzijde van het scherm) van een mannetje knoflookpad in amplex met een wijfje poelkikker, *Pelophylax lessonae*.

In totaal werden er 1480 amfibieën gevangen tijdens de voorjaarsronde. Het betreft hier uitsluitend volwassen dieren.

mannetje knoflookpad in amplex met een wijfje poelkikker

Het onderzoek tijdens de zomerperiode liep van 9 juli t.e.m. 14 oktober. In iedere poel werden ongeveer 300 larven van knoflookpad uitgezet, in totaal dus een 900 larven. In totaal zijn er 156 juveniele knoflookpadjes in de emmers gevangen. Het percentage larven dat succesvol weet te metamorfosereren varieert van 13,7% tot 21,3%. Dit lijkt weinig maar er is nog niet veel onderzoek uitgevoerd dat kan aantonen of dit normale, lage of eerder hoge percentages zijn.

In 2024 was het voortplantingssucces van kamsalamander erg hoog. In totaal werden er deze zomer 5344 kamsalamanders gevangen, 751 (sub)adulte en 4593 juveniele dieren. Van deze 4593 jonge kamsalamanders werden er 1014 in poel 1, 383 in poel 2 en 3692 in poel 3 gevangen.

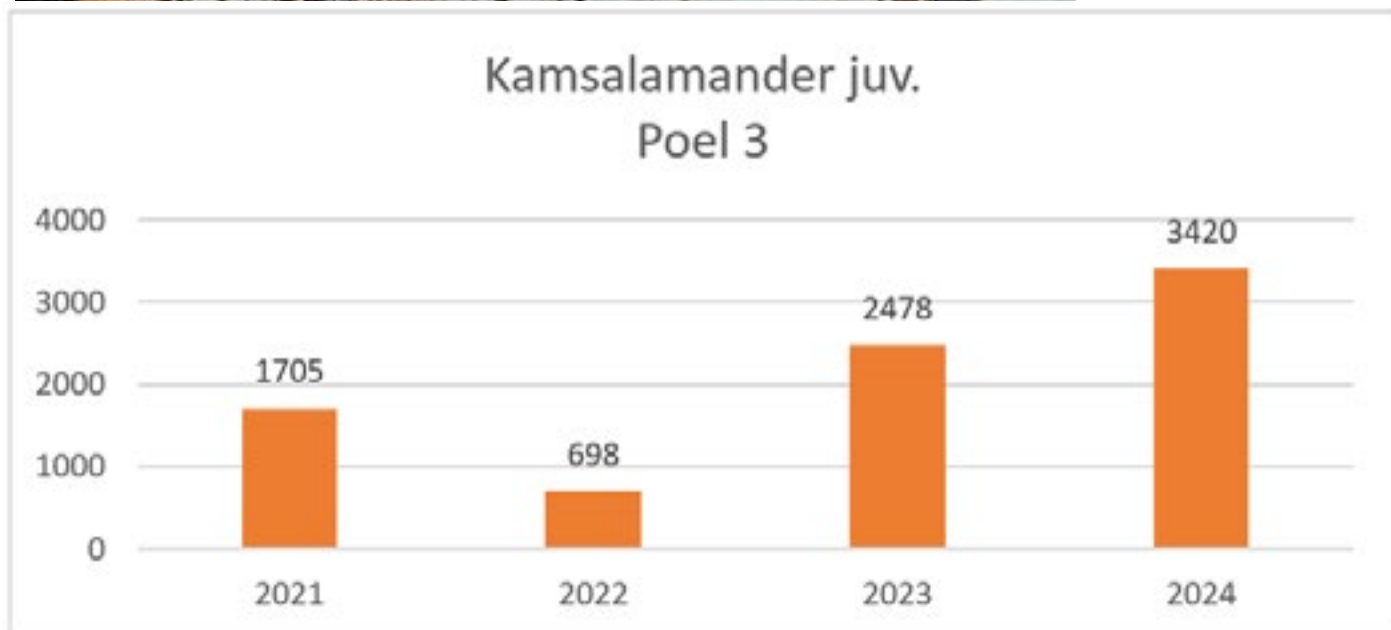
Het lage aantal juveniele kamsalamanders in poel 2 is te wijten aan de aanwezigheid van vis in de poel, vnl. blauwband, *Pseudorasbora parva*. In 2023, toen de vissen nog geen probleem vormden, werden in deze poel 1857 juveniele kamsalamanders gevangen.

Als we even inzoomen naar poel 3, waar we in 2021 ons onderzoek gestart zijn, hebben we niet eerder zo'n hoge aantallen juveniele kamsalamander gevangen. Naar een exacte reden voor dit goede reproductiesucces is het gissen maar het natte en warme jaar zal hier zeker aan bijgedragen hebben. Gedurende de vier jaar van dit onderzoek heeft de successie 'niet stil gezeten' en is de poel verder dichtgegroeid. Mogelijk is er een grotere overleving in systemen die sterk aan het dichtgroeien zijn met meer dekking voor de larven.

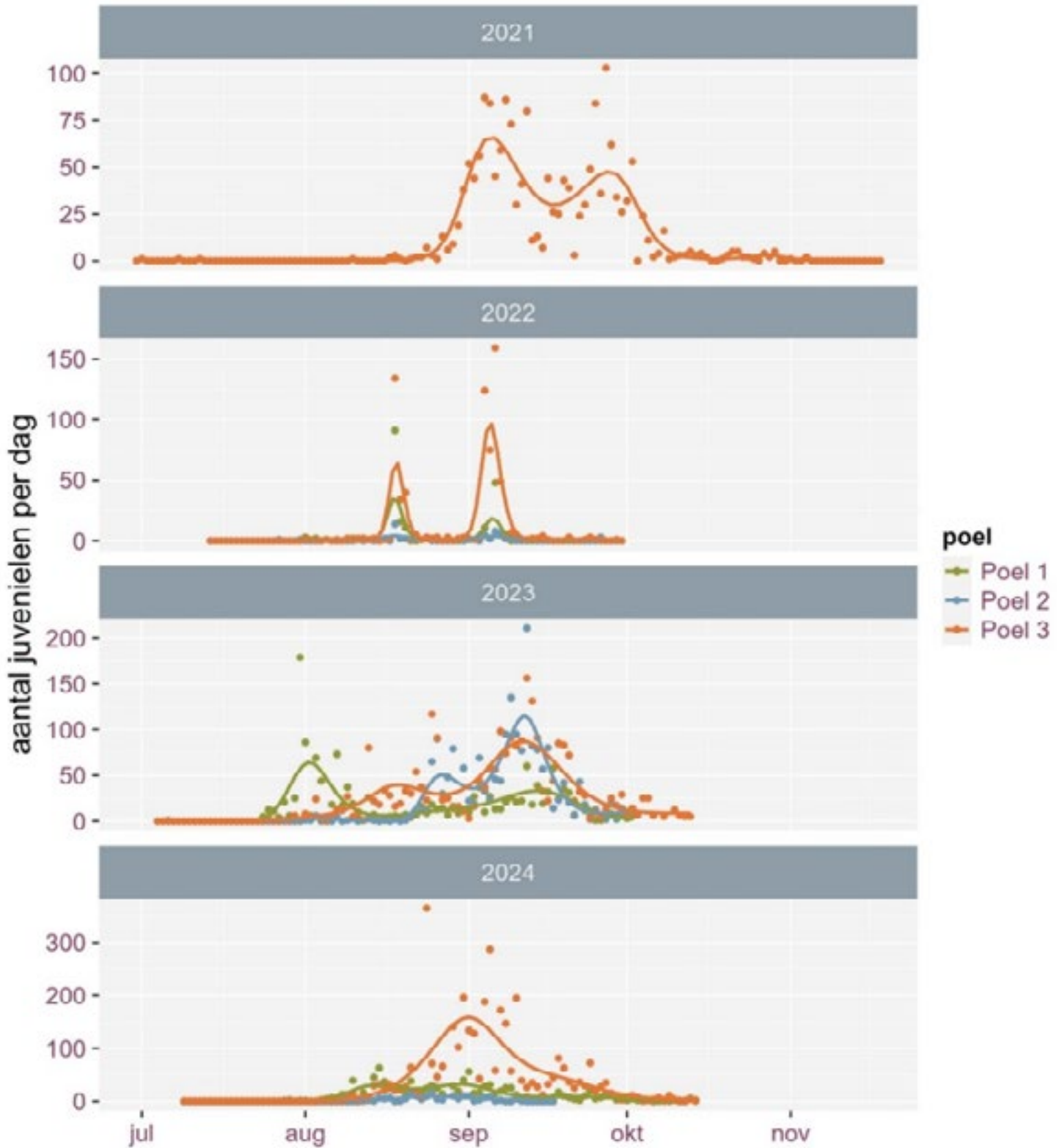
2022 was een erg droog jaar waardoor de larven van de kamsalamander versneld moesten metamorfosereren, dat jaar konden we dan ook veel minder juveniele kamsalamanders optekenen.

Juvenile kamsalamanders en juveniele groene kikker spec. in valemmer.

Onderstaande grafiek laat zien dat de periode waarop de jonge kamsalamanders het water verlaten sterk verschilt per jaar maar ook per poel.

Het blijft ook opmerkelijk hoe lang volwassen kamsalamanders in het water aanwezig kunnen blijven. De laatste volwassen kamsalamander werd op 10 oktober gevangen, de laatste subadulte kamsalamander op 13 oktober.

In totaal werden er 12685 amfibieën gevangen tijdens de zomerperiode. Het betreft hier hoofdzakelijk juveniele en in mindere mate volwassen dieren.

Plaatsen van het (eerste) scherm in de zomer van 2021.

Dankwoord

We willen iedereen danken die aan dit onderzoek mee heeft gewerkt. Na vier jaar hebben we een unieke set aan gegevens verzameld. Deze gegevens worden met elk jaar dat we erin slagen het onderzoek verder te zetten waardevoller.

We beseffen dat het verderzetten van dit onderzoek geen evidentie is. Los van het opstellen, open zetten, vrij maaien en ander praktisch werk worden de meeste uren gepresteerd bij het controleren van de emmers (incl. het verwerken van de gegevens).

Dit jaar zijn de schermen meer dan 150 keer gecontroleerd, dat is goed voor 125 km schermwandelen en 225 tot 300 uur veldwerk (excl. reistijd).

SAVE THE DATE

KOM NAAR DE PUBLIEKSDAG

Langs de loop van Mark en Merkske

ZONDAG 23 MAART

· Rioolwandelingen in Breda · Grensoverschrijdende dagwandeling ·
· Opening vistrap Laermolen in Hoogstraten ·

Week van het WATER

KNOFLOOKPAD IN DE VALLEI VAN HET MERKSKE (B) EEN STAND VAN ZAKEN

Loïc van Doorn (Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek)

Figuur 1: Adulte vrouwelijke knoflookpad gevonden in 2023 in het Merkske.

In de nieuwsbrief van 2021 berichtten we over de start van de uitzettingen van opgekweekte knoflookpadden langs de Belgische kant van de Vallei van het Merkske. We kozen voor de Vallei van het Merkske gezien de potentie van het leefgebied en de translocatie langs Nederlandse zijde, die enkele jaren voorheen afgerond was. We hopen op termijn een grensoverschrijdende metapopulatie te verkrijgen. Een metapopulatie bestaat uit meerdere populaties die genetisch verbonden zijn doordat individuen zich tussen de populaties kunnen verplaatsen. Anno 2025 zijn er vijf uitzetjaren gepasseerd, zijn er diverse schermonderzoeken uitgevoerd en zijn we begonnen met de monitoring van de uitzet. Hoog tijd voor een update dus!

Uitzettingen

Het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek verzorgt in opdracht van het Agentschap voor Natuur en Bos de praktische kant van het kweek- en uitzetproject, de Europese Unie financiert dit deels via LIFE. Dit verloopt niet geheel van een leien dakje. Eisnoeren worden in de twee resterende Vlaamse populaties verzameld, opgekweekt in het Onderzoekscentrum voor Aquatische Fauna in Linkebeek en worden als grote larven of juvenielen uitgezet. Doordat de Vlaamse populaties dermate klein zijn geworden, bleek echter dat deze geen betrouwbare bron (meer) zijn om een opkweekprogramma op te baseren. Er zijn niet voldoende eisnoeren meer te vinden. Teneinde dit op te vangen zijn partnerschappen aangegaan met Nederlandse en

Duitse kweekcentra én wordt er ingezet op het kweken van de soort in gevangenschap. Deze aanpassingen hebben ertoe geleid dat de aanvoer van legsels sinds 2023 op een stabiel niveau is, waarmee een jaarlijkse uitzet gegarandeerd kan worden. Voor het Merkske betekent dit dat de uitgezette aantallen sinds de start van de uitzet sterk gefluctueerd hebben (tabel 1). Daarnaast werd ook initieel gekozen de Vlaamse populaties niet te mengen bij uitzet, zodat slechts één bronpopulatie gebruikt werd van 2020-2022. Dit werd gelukkig herzien in 2023, toen Nederlandse populaties werden geïncorporeerd in de uitzet. In 2024 werden daarbovenop ook Duitse dieren toegevoegd aan de uitzet. Overheen de vijf jaren zijn in totaal 21.796 dieren uitgezet.

De Vallei van het Merkske is opgedeeld in twee uitzetgebieden: Wortel Kolonie en het Merkske. De uitgezette populaties knoflookpad in deze twee gebieden zijn vermoedelijk nog niet genetisch verbonden. Gehoopt wordt dat, indien de uitzettingen aanslaan, de verbinding naar elkaar en naar de Nederlandse populatie(s) kan gerealiseerd worden door het groeiende aantal dieren. Zowel larven als juveniele knoflookpadden worden uitgezet. De larven worden rechtstreeks in de poelen uitgezet, de juvenielen worden in de buurt van de poelen in geschikt landhabitat geplaatst. In Wortel Kolonie zijn in en rond 7 poelen knoflookpadden uitgezet, in het Merkske zijn dit er 8. Omwille van de wisselende aantallen tussen de uitzetjaren worden tot minstens 2026 knoflookpadden uitgezet, teneinde de populatie alle kansen te geven om na afloop zelfstandig verder te kunnen.

Monitoring

De monitoring is opgesplitst in verschillende aspecten. Om na te gaan of er larven in de poelen zitten wordt environmental DNA (eDNA) onderzocht, waarbij waterstalen worden geanalyseerd op de aanwezigheid van knoflookpad DNA. Schermonderzoeken zijn in 2021 opgestart om zowel het verlaten van de poelen door juvenielen in de zomer als het trekken naar de poelen van de adulte knoflookpadden in het voorjaar op te volgen. Tenslotte wordt ook d.m.v. hydrofoons geluisterd in poelen om de aanwezigheid van roepende knoflookpadden tijdens de voortplantingsperiode vast te kunnen stellen. Samengenomen geven deze data een goed beeld van de staat van de populatie en haar voortplantingssucces.

a. Schermonderzoeken

Jaarlijks wordt de overleving van de uitgezette larven opgevolgd via de schermonderzoeken (figuur 2) rond drie poelen in het Merkske. De aantallen juvenielen die langs de binnenkant van het scherm in ingegraven emmers worden gevangen zijn een maat voor de overleving. De gemiddelde overleving van de larven tot metamorfose is 15%. Dit is laag, gezien de reeds gevorderde staat van ontwikkeling van de uitgezette larven. De oorzaak hiervoor kan vermoedelijk gezocht worden in de hoge kwaliteit van een groot deel van de poelen in de Vallei van het Merkske. Er wordt beheerd richting zeer biodiverse poelen, met tal van flora en faunasoorten. De uitgezette knoflookpadden komen aldus terecht in poelen met veel competitie

	Wortel Kolonie	Merkske
2020	2247	3348
2021	0	0
2022	1028	1242
2023	1400	2060
2024	6189	4282
TOTAAL	10864	10932

Tabel 1: uitgezette Knoflookpadden (larven+juvenielen) in de periode 2020-2024 in de Vallei van het Merkske

en predatie. Zeker de grote populatie kamsalamander kan hierin als predator een rol spelen. Daarnaast werd slechts één juveniele knoflookpad gevangen in een poel waar een koppel dodaars met jongen aanwezig was. De lage overleving van uitgezette larven kan een indicatie zijn dat de natuurlijke reproductie van de populatie moeizaam van de grond zal komen. Diversifiëren in de types poelen en het beheer ervan kan meer geschikte situaties opleveren voor de opgroei van knoflookpadlarven.

De schermen rond de drie poelen worden ook in het voorjaar gesloten en gemonitord om de adulte knoflookpadpopulatie op te volgen via ingegraven emmers langs de buitenkant van het scherm. In 2023 zijn 7 adulte knoflookpadden genoteerd (4 vrouwtjes en 3 mannetjes) en in 2024 werden 12 dieren gevangen (1 vrouwtje en 11 mannetjes). Het vrouwtje in 2024 werd enkele dagen later langs de binnenkant van het scherm terug gevangen en woog toen 5 gram minder, dus vermoedelijk had ze een eisnoer afgezet in de poel.

De resultaten van de schermonderzoeken dienen voorzichtig geïnterpreteerd te worden. In 2024 werd bv. een dier langs de binnenkant van het scherm gevangen dat voorheen niet langs de buitenkant was genoteerd en werden meer dieren met de hydrofoon waargenomen dan gevangen tijdens schermonderzoek. Dit wijst erop dat ofwel het scherm niet tijdig gesloten was of dat het scherm geen absolute barrière was en dieren er onder of overheen geraakt zijn. De komende jaren wordt dit onderzoek verder gezet en geoptimaliseerd.-

Figuur 2: Poel met scherm in het Merkske (2023). Het scherm staat open wanneer er niet wordt gemonitord.

b. Roepende dieren

In 2024 startte de overkoepelende monitoring voor Vlaamse (geïntroduceerde) knoflookpadpopulaties en werden alle geschikte poelen (16) in de Vallei van het Merkske vijfmaal onderzocht tijdens de voortplantingsperiode. Sinds 2022 werd echter al gemonitord op vrijwillige basis. De hydrofoonmonitoring (figuur 3) wordt 's nachts uitgevoerd. Gewapend met waadpak, hydrofoon en hoofdtelefoon (want de boomkijkers doen het erg goed, zie de nieuwsbrief van 2024) worden de poelen zorgvuldig afgezocht om de onder water roepende dieren waar te nemen. In 2022 werden 21 roepende dieren gehoord

in 7 poelen, in 2023 werden 19 dieren waargenomen in 7 poelen en in 2024 werden 57 dieren opgetekend in 9 poelen: 19 dieren in 6 poelen in het Merkske en 38 dieren in 3 poelen in Wortel Kolonie. In 2024 zijn 66% van alle Vlaamse roepende knoflookpadden aangetroffen in de Vallei van het Merkske. Dit is zowel bemoedigend voor de populatie van de Vallei van het Merkske als kenmerkend voor de zeer slechte staat van de populaties in Vlaanderen.

Figuur 3: Hydrofoononderzoek om roepende knoflookpadden waar te nemen

c. eDNA

eDNA-stalen zijn voor het eerst in het voorjaar van 2024 ingezameld. De staalname wordt uitgevoerd als de adulte knoflookpadden de poelen hebben verlaten en er potentieel larven aanwezig zijn. Er zijn elf poelen onderzocht in het Merkske en vijf in Wortel Kolonie. Uit de DNA concentraties in de waterstalen bleek dat slechts in één poel in het Merkske met zekerheid larven aanwezig waren. Dit resultaat staat in contrast met de hoge aantallen roepers die in beide gebieden zijn waargenomen in het voorjaar van 2024 en met een waarneming van 2023, toen via een niet-structurele monitoring reeds larven werden aangetroffen in een andere poel in het Merkske. De poel met eDNA in de Vallei van het Merkske was echter de enige poel in Vlaanderen (29 poelen geanalyseerd) waar met zekerheid larven zijn aangetoond in 2024. Deze zorgwekkende situatie zal nauwlettend opgevolgd worden de komende jaren.

Conclusie

Op dit moment is het koffiedik kijken of de introductie van de knoflookpad in de Vallei van het Merkske gaat slagen. Door de fluctuatie in de uitgezette dieren van 2020-2022, wordt verwacht dat een duidelijke boost in de populatie pas vanaf 2025-2026 kan opgepikt worden ten gevolge van hogere uitzetaantallen sinds 2023. Wat hoopgevend is, is dat er desondanks toch al relatief hoge aantallen roepende dieren worden teruggevonden, en dat zowel in 2023 als 2024 voortplanting is opgetekend. Wel dient de vinger aan de pols gehouden te worden naar de aanwezigheid van larven toe, want ondanks de 57 roepende knoflookpadden werd in 2024 slechts in één poel via eDNA de aanwezigheid van larven bevestigd.

De drijvende factor in deze monitoring blijft echter de onvermoeibaarheid van de vrijwilligers. Het is ongezien hoeveel uren tijd er gestoken zijn in de schermonderzoeken in zowel de lente als de zomer de afgelopen jaren. De data die hieruit komt heeft een grote invloed op onze kennis van de verschillende soorten amfibieën en wordt in heel Vlaanderen en daarbuiten gebruikt. Tenslotte is ook de onvermoeibare inzet van Bart Hoeymans en zijn team dé bepalende factor voor het verderzetten van het introductieproject, geen (beheersmatige) vraag is teveel en dikwijls zijn potentiële problemen al opgelost voor ze aangekaart kunnen worden. Bedankt allemaal!

INSTITUUT
NATUUR- EN BOSONDERZOEK

AGENTSCHAP
NATUUR & BOS

Belgium for
Biodiversity

PADDENOVERZET STRIKKE- BOSSEN/STRIKKEVEN

Bart Hoeymans (Boswachter Natuur en Bos)

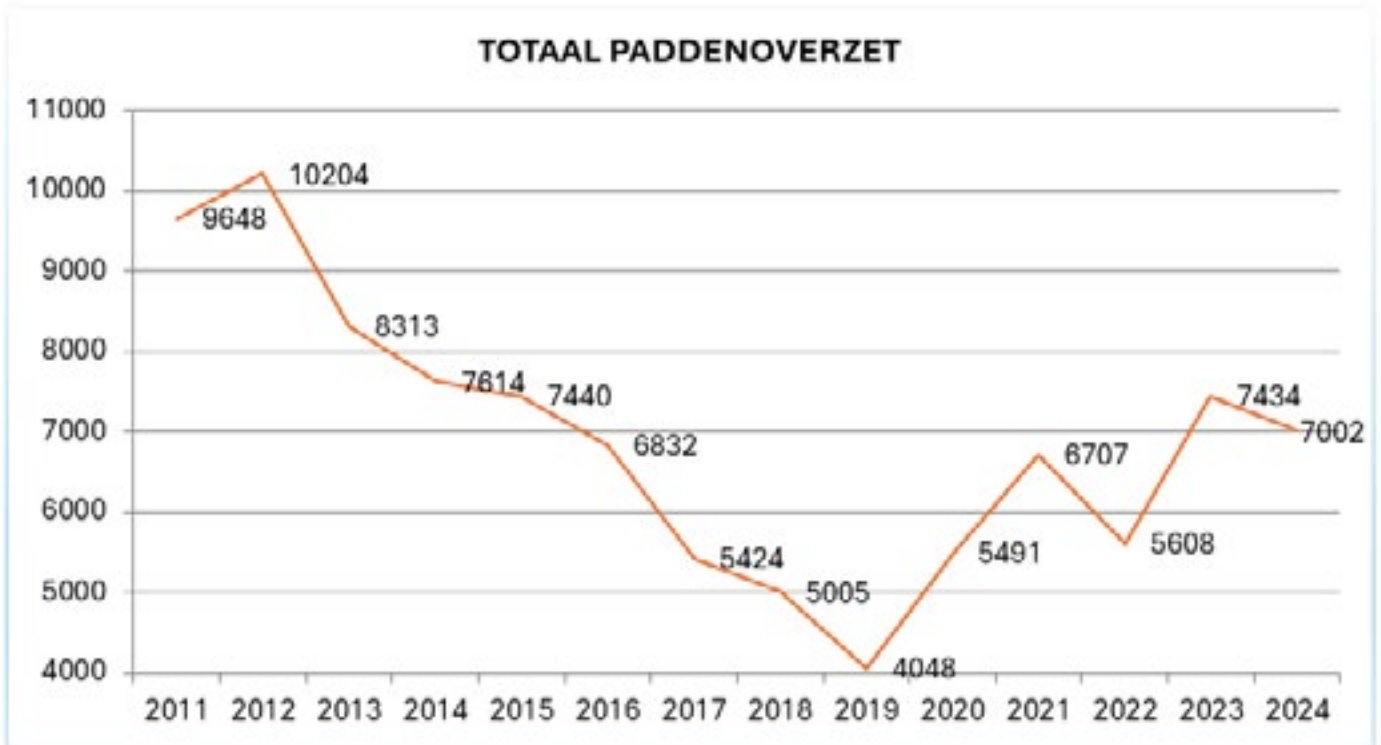
Gewone pad (foto: Wim Verschraegen)

Vanaf 2011 loopt er een padden-overzetactie in het deelgebied Strikkebossen/Strikkeven. Deze overzetactie wordt getrokken door René Daems en Dominique Boone. Zij worden ondersteund door de gemeente Merksplas.

De gegevens van deze overzetactie worden aan Hyla (de amfibieën en reptielen werkgroep van Natuurpunt) bezorgd die de gegevens van alle Vlaamse overzetacties verzamelen en verwerken.

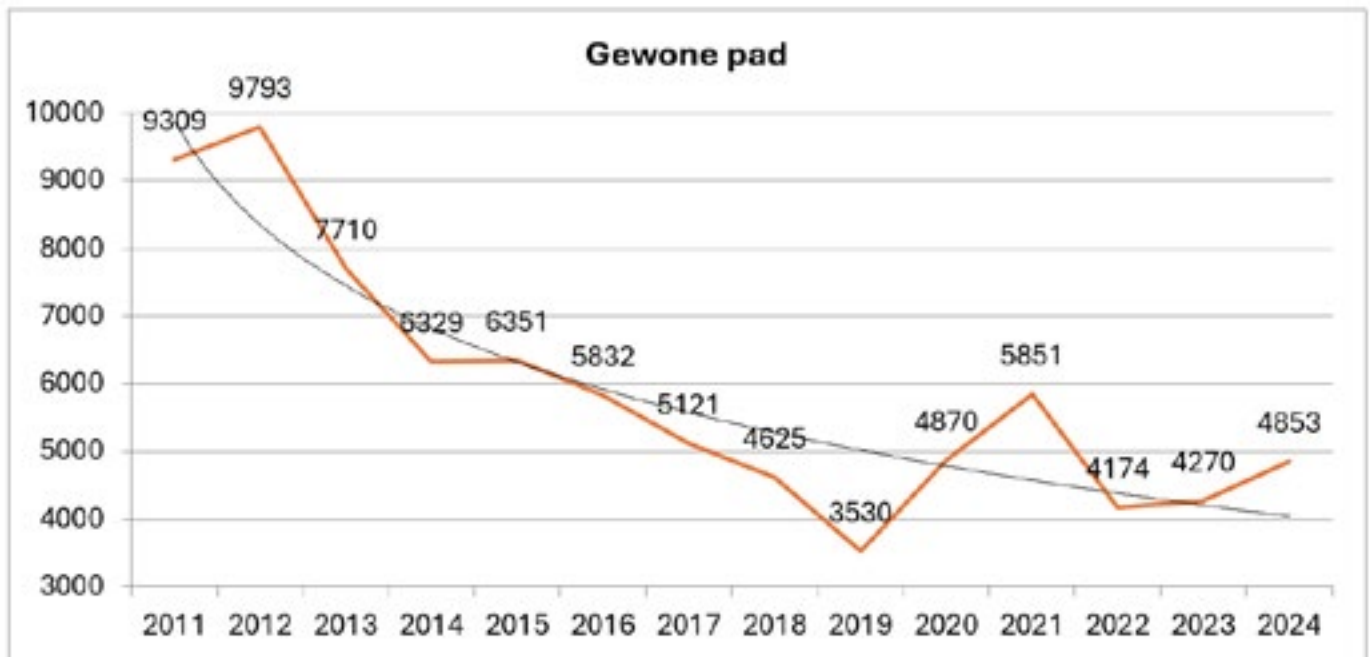
Sinds de opstart van de paddenoverzet zijn er niet minder dan **96770 amfibieën** veilig de straat over geholpen! Een aantal waar de vrijwilligers terecht trots op mogen zijn!

In 2024 werden er 7002 dieren overgezet. Dat is veel minder dan het aantal dieren dat werd overgezet bij het begin van de actie maar de negatieve trend die in 2019 haar dieptepunt kende is wel gekeerd.

Als we inzoomen op de soorten dan zien we bij de gewone pad (Bufo bufo) hetzelfde patroon, maar minder uitgesproken, terugkeren.

In 2011 en 2012 lag het aantal overgezette padden boven de 9000 waarna zich een sterke daling van de aantallen heeft doorgezet tot er in 2019 nog maar 3530 dieren werden overgezet (een daling van bijna 2/3de t.o.v. 2012). Nadien is er een voorzichtig herstel opgetreden maar de aantallen blijven wel veel lager dan bij het begin van de overzetactie (nog steeds een halvering t.o.v. 2012).

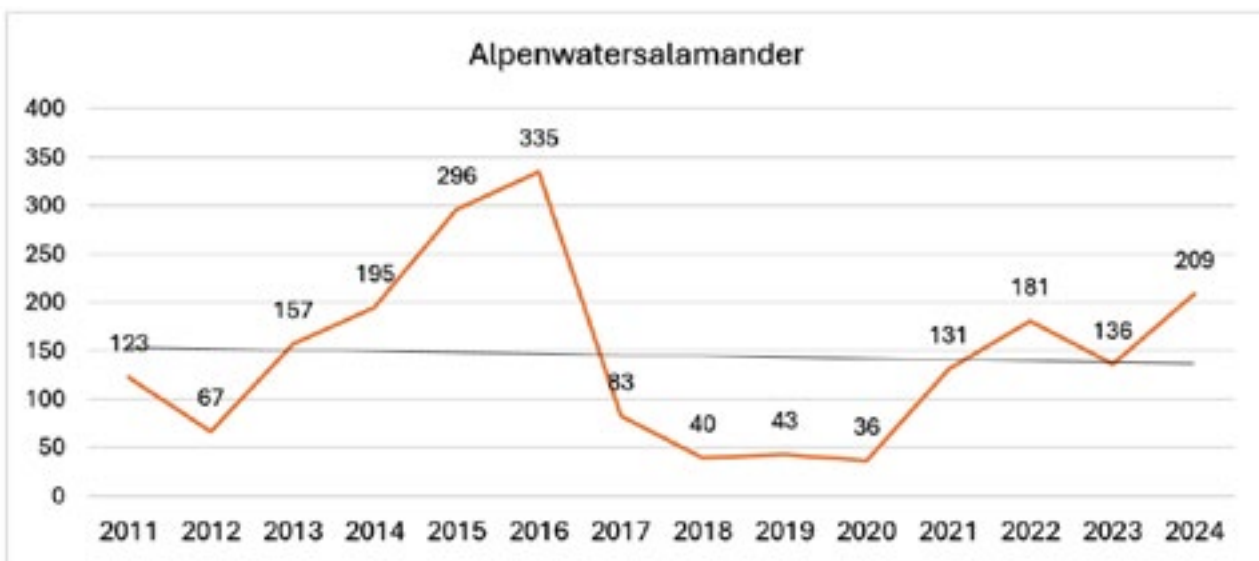

Als we inzoomen op de watersalamanders dan zien we bij alle soorten een stabiele tot (zeer) positieve trend.

De **Alpenwatersalamander** (*Ichtyosaura alpestris*) wordt jaarlijks in sterk wisselende aantallen gevangen maar de lange termijn trend lijkt stabiel te zijn.

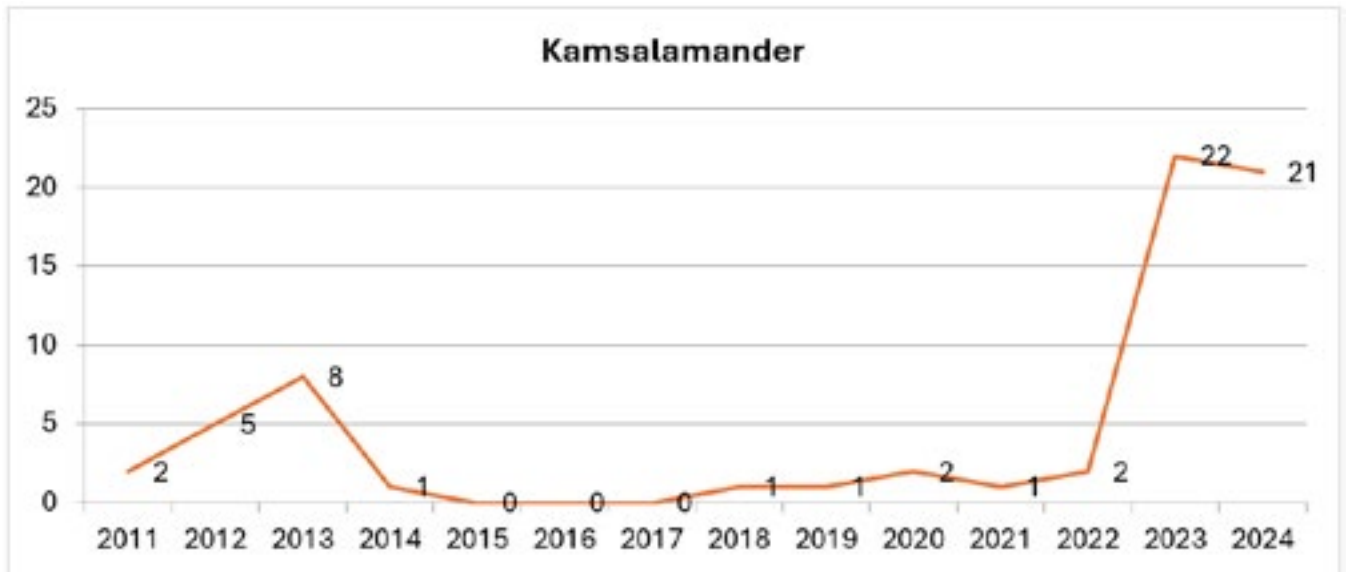
Alpenwatersalamander, landfase
(foto: Wim Verschraegen)

Bij de **kleine watersalamander** (*Lissotriton vulgaris*) zien we een redelijk stabiele trend tot 2021 waarna de aantallen plots sterk stijgen tot een maximum van 1906 dieren in 2023. Bijna 18x van het gemiddelde aantal dieren voor de periode 2011 – 2021. In 2024 lag het aantal gevangen kleine watersalamanders, met 1193 ex., wel terug veel lager dan in 2023.

Ook de **kamsalamander** (*Triturus cristatus*) laat een toename in de aantallen zien. Bij deze zeldzame soort blijven de aantallen wel aan de lage kant. De hogere aantallen uit 2023 en 2024 zijn mogelijks te verklaren door de inrichtingswerken die in 2022 in het Strikkeven zijn uitgevoerd. Eén van de belangrijkste doelen van de werken was het visvrij maken van het ven. Tot op heden is dat gelukt maar of het ven permanent visvrij te houden is zal de toekomst moeten uitwijzen. We zien wel dat alvast de boomkikker (*Hyla arborea*), en mogelijks ook kamsalamander profiteren van deze ingreep.

Hieronder nog de samenvattende tabel van de dieren die in 2024 zijn overgezet.

Soort	Aantal
Gewone pad	4853
Groene kikker complex	726
Kamsalamander	21
Alpenwatersalamander	209
Kleine watersalamander	1193
TOTAAL	7002

Gelukkig zien we dit soort taferelen niet meer in de omgeving van het Strikkeven. Met dank aan de jarenlang volgehouden inzet van de vrijwilligers. (Foto: Bart Hoeymans)

DAGVLINDERS

Bart Hoeymans (boswachter, Agentschap voor Natuur en Bos)

2024 was een dagvlinderjaar om zeer snel te vergeten. Er werden minder vlindersoorten gezien en de meeste soorten vlogen met duidelijk lagere aantallen. Hierop zijn enkele uitzonderingen zoals de dagpauwoog en het landkaartje die succesvol een mooie 3de generatie wisten te ontwikkelen.

Voor het landkaartje is dit goed nieuws omdat de soort erg veel last heeft gehad van de droge jaren waarbij de waardplanten van de rupsen (grote brandnetel) verdroogden.

Het wordt hoe langer hoe duidelijker dat het voor veel vlindersoorten een uitdaging zal zijn om zich succesvol te kunnen aanpassen aan de klimaatverandering, gecombineerd met veranderende weerspatronen. Sinds 2018 hebben we regelmatig te maken gehad met extreme droogte, gepaard met zeer hoge temperaturen. Ook het voorjaar van 2023 was nog erg droog. Vanaf het najaar van 2023 begon dan een uiterst natte periode die ervoor gezorgd heeft dat veel plaatsen maandenlang onder water zijn komen te staan. Hierbij zijn veel insectensoorten die overwinteren onder, op of vlak boven de bodem, verdronken of beschimmelden.

Als je dan te maken hebt met kleine populaties of als er voor de soort geen uitwijkmogelijkheden zijn dan kunnen deze soorten in de problemen komen.

In de tekst overlopen we een selectie van dagvlindersoorten die in 2024 zijn waargenomen.

De gebruikte waarnemingen komen uit de invoerportalen waarnemingen.be en waarneming.nl.

De gebruikte waarnemingen zijn ingegeven door vaste vrijwilligers en professionelen, af en toe aangevuld met een losse waarneming. Onzekere waarnemingen en dubbeltellingen (verschillende waarnemers met dezelfde waarneming) werden niet gebruikt.

De tabel hiernaast geeft de 29 dagvlindersoorten weer die er in 2024 gezien zijn. In 2023 betrof het nog 34 soorten.

Onderlijnd zijn de (voor het Merkske) vrij zeldzame soorten weergegeven, in het vet de zeldzame en in het vet onderlijnd de zeer zeldzame soorten.

De totale soortenlijst van het Merkske bestaat (inclusief uitgestorven soorten) uit 45 soorten.

In de depressieve van het Moer hebben de graslanden gedurende enkele maanden onder water gestaan. (Foto: Bart Hoeymans)

2024			België	Nederland
1	Bont dikkopje	<u>Carterocephalus palaemon</u>	1	1
2	<u>Zwartsprietdikkopje</u>	<u>Thymelicus lineola</u>	1	1
3	Groot dikkopje	<u>Ochlodes sylvanus</u>	1	1
4	<u>Koninginnenpage</u>	<u>Papilio machaon</u>	1	1
5	Oranjetipje	<u>Anthocharis cardamines</u>	1	1
6	Groot koolwitje	<u>Pieris brassicae</u>	1	1
7	Klein koolwitje	<u>Pieris rapae</u>	1	1
8	Klein geaderd witje	<u>Pieris napi</u>	1	1
9	<u>Oranje luzernevlinder</u>	<u>Colias crocea</u>		1
10	Citroenvlinder	<u>Gonepteryx rhamni</u>	1	1
11	Kleine vuurvlinder	<u>Lycaena phlaeas</u>	1	1
12	Eikenpage	<u>Favonius quercus</u>	1	1
13	lepenpage	<u>Satyrium w-album</u>	1	
14	Groentje	<u>Callophrys rubi</u>	1	1
15	Boomblauwtje	<u>Celastrina argiolus</u>	1	1
16	Bruin blauwtje	<u>Aricia agestis</u>		1
17	<u>Icarusblauwtje</u>	<u>Polyommatus icarus</u>	1	1
18	Kleine parelmoervlinder	<u>Issoria lathonia</u>		1
19	Atalanta	<u>Vanessa atalanta</u>	1	1
20	Distelvlinder	<u>Vanessa cardui</u>	1	1
21	Dagpauwoog	<u>Aglais io</u>	1	1
22	Grote vos	<u>Nymphalis polychloros</u>	1	1
23	Gehakelde aurelia	<u>Polygonia c-album</u>	1	1
24	Landkaartje	<u>Araschnia levana</u>	1	1
25	Grote weerschijnvlinder	<u>Apatura iris</u>	1	
26	Bruin zandoogje	<u>Maniola jurtina</u>	1	1
27	Oranje zandoogje	<u>Pyronia tithonus</u>	1	1
28	Bont zandoogje	<u>Pararge aegeria</u>	1	1
29	Hooibeestje	<u>Coenonympha pamphilus</u>	1	1
			26	27

De getelde aantallen van het **bont dikkopje** zijn ronduit rampzalig.

Zowel in 2022 als 2023 werden er verspreid over het gebied een 60-tal vlinders geteld. In 2024 zijn we niet verder gekomen dan 7!

De reden voor deze dramatische afname heeft alles te maken met de zeer natte winter. Het bont dikkopje is een soort die de voorkeur geeft aan open plekken in het bos en bosranden. De rupsen leven hoofdzakelijk van het gras pijpenstrootje. Eitjes worden bij voorkeur afgezet op vochtigere plaatsen omdat de waardplanten daar een betere voedselkwaliteit hebben.

De vlinders vliegen in de periode eind april – begin juni (afhankelijk van het weer) en als het tijdens de vliegtijd erg droog is, zoals in het voorjaar van 2023, dan worden de eitjes afgezet op de laagste (nog vochtige) plekken.

De rupsen eten enkel groen blad waardoor de plant niet mag uitdrogen tot laat in het jaar. De volwassen rupsen overwinteren in een kokertje in de graspol op een hoogte van 5 tot 30cm boven de grond.

Als na een zeer droog voorjaar een zeer natte winter volgt, waarbij

grote delen van de vegetatie gedurende maanden onder water staan, verdrinken of beschimmelen dan ook tal van rupsen.

Het bont dikkopje werd nog maar in 2 deelgebieden waargenomen zijde de Kromme Hoek (1 imago) en de omgeving van Wortel-Kolonie (6 imago's).

In Wortel-Kolonie wordt de soort al vanaf 1999 opgevolgd. Tot en met 2014 werden alle deelgebieden diverse keren per jaar geteld om een zo goed mogelijk beeld te krijgen over het totale aantal vlinders dat er voorkomt.

Gedurende de periode 2008 – 2014 is er in het gebied geïnvesteerd in het aanleggen van bijkomend leefgebied. Dit leefgebied bestaat uit interne en externe bosranden en de aanleg van open plekken in het bos. Al snel werd dit leefgebied door het bont dikkopje in gebruik genomen waardoor het 'volledig' tellen van de populatie niet meer haalbaar was.

Sindsdien focussen we ons op de aan- of afwezigheid van de soort op plekken met geschikt leefgebied en streven we niet meer naar een

‘volledige populatietelling’.

Onderstaande grafiek geeft de getelde aantallen weer van 1999 t.e.m. 2024. Het lagere aantal dieren vanaf 2015 heeft te maken met een andere manier van tellen.

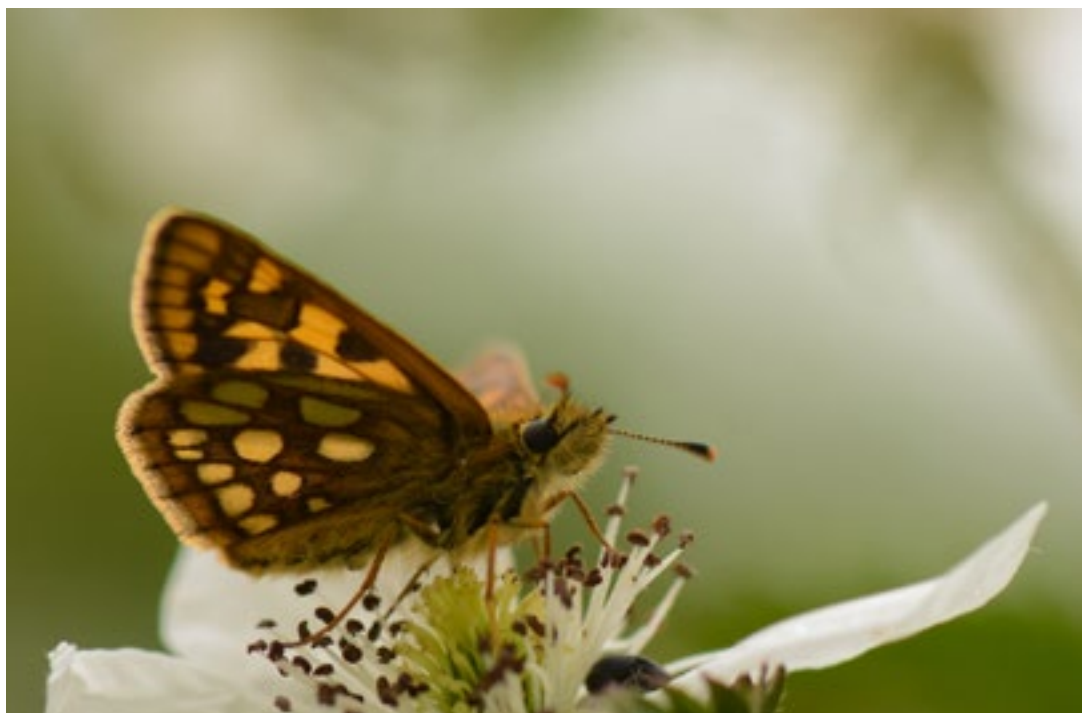
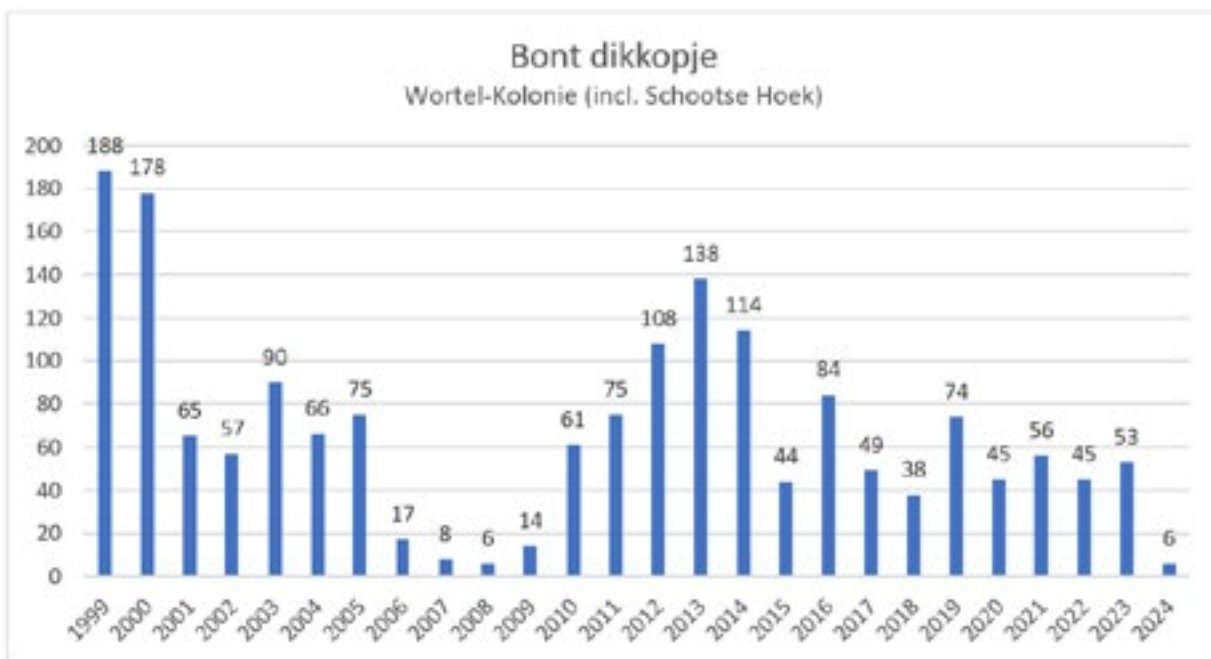
De soort heeft nu in het gebied een ruimere verspreiding dan vroeger en vermoedelijk was de soort in de periode 2015 t.e.m. 2023 talrijker (of even talrijk) dan voordien.

Ondanks het feit dat alle gegevens in de grafiek niet op dezelfde manier zijn verkregen laat deze wel duidelijk de populatiecrash van 2024 zien.

In 2025 zullen we extra aandacht aan de soort schenken. Het is niet geheel ondenkbaar dat de soort zich (deels) zal kunnen herstellen. Door de natte periode is het aanbod van geschikte waardplanten sterk toegenomen waardoor er minder rupsen uitvallen door een slechte voedselkwaliteit.

Ook is het leefgebied van de soort in Wortel-Kolonie sterk vergroot wat hopelijk voor een extra ‘buffer’ zorgt. Het zou enorm jammer zijn om deze mooie soort uit Wortel-Kolonie en het Merkske te verliezen.

Het drankje ‘bont dikkopje’ zou nooit meer hetzelfde smaken...

Bont dikkopje
(Foto: Wim verschraegen)

Het **zwartsprietdikkopje** leeft hoger in het landschap dan het bont dikkopje. Hier komt de soort voor in bermen en ruigere graslanden. Tot het begin van deze eeuw was het nog een zeer algemene soort die op geschikte plaatsen in (zeer) hoge aantallen (10- tot 100-tallen) te vinden was.

De laatste jaren zijn de aantallen sterk afgenomen, is de soort zeldzaam geworden en op diverse plaatsen zelfs verdwenen. Toch komt de soort nog verspreid in het gebied voor, maar de aantallen zijn overal erg laag. Enkel in het noordoosten van Wortel-Kolonie en op de Castelrése heide komen we nog aan een 5-tal vlinders per telling. De soort lijkt, samen met het geelsprietdikkopje en de kommavlinder, verdwenen te zijn uit het vliegveld van Weelde (en tot gevolg de volledige vallei/beekdal van het Merkske) waar grote oppervlaktes aan, schijnbaar, geschikt leefgebied aanwezig is. In 2013 werden hier nog meer dan 100 vlinders geteld.

Het aantal getelde zwartsprietdikkopjes is met 45 imago's vergelijkbaar met de aantallen uit 2023 maar het aantal ingevoerde waarnemingen is toegenomen. Dit wijst erop dat er per ingave weer minder vlinders waargenomen zijn.

Onderstaande grafiek geeft wat meer duiding over het voorkomen van het zwartsprietdikkopje in het Merkske. De oranje balken geven het aantal imago's (getelde vlinders) en de blauwe balken het aantal keer dat de soort ingegeven is (aantal ingevoerde waarnemingen). Ondanks de sterk dalende trend van de vlinder laat het aantal waarnemingen een stabiele tot licht positieve trend zien. Dit komt vooral omdat schaarse soorten vaker ingegeven worden dan algemene soorten. We kunnen er intussen vanuit gaan dat bijna ieder waargenomen zwartsprietdikkopje ingegeven wordt. De soort doet het dus waarschijnlijk nog slechter dan de ingevoerde aantallen doen vermoeden.

Het is niet geheel duidelijk waarom de soort het zo slecht doet. De rupsen gebruiken diverse grassen, die groeien op zonnige plaatsen, als waardplant. Waarschijnlijk hebben stikstofdepositie en een verminderde voedselkwaliteit van de waardplant een effect. Vermoedelijk hebben ook klimaatverstoring met frequentere droogtes en hogere temperaturen een negatief effect.

Op landelijke schaal blijft het een algemeen vlindertje (Rode lijst status VL: Kwetsbaar, NL: Thans Niet Bedreigd) maar het is duidelijk dat de soort het erg moeilijk heeft.

Er werden 12 imago's en 2 rupsen van de **koninginnepage** waargenomen.

Deze zwerflustige soort kan eigenlijk overal aangetroffen worden en omdat ze zo mobiel zijn hebben ze ook veel 'brandstof' nodig. Hierdoor zijn bloemrijke gebieden (waaronder soms tuinen) erg kansrijk als je de vlinders te zien wil krijgen.

Als waardplant gebruikt de soort diverse schermbloemigen. In het Merkske zijn de prachtige rupsen te vinden op wilde peen, melkeppe en engelwortel. In moestuintjes kan je ze tegenkomen op het loof van worteltjes maar ook op venkel en pastinaak.

Oranjetipje, man. (Foto: Wim verschraegen)

Als in april de eerste **oranjetipjes** rondvliegen is de lente echt van start gegaan.

De rupsen van het oranjetipje leven van pinksterbloem of look-zonder-look. Het is dan ook een vlinder van vochtige graslanden met ruige overgangen en bosranden. Ze hebben een voorkeur voor kleinschalig landschap wat er in het Merkske ruim voorhanden is.

Als de rupsen volgroeid zijn dan verplaatsen ze zich naar de bosrand, of andere plaatsen met een ruigere vegetatie, om te verpoppen. De soort maakt een gordelpop hogerop in de vegetatie aan een stengel in een struik of kleine boom. De soort is dus minder gevoelig voor overstromingen en de effecten van een kletsnatte winter.

Er werden in 2024 wat minder oranjetipjes geteld dan de voorgaande jaren. (207 ex. in 2024 tegenover 251 en 234 in 2023 en 2022). Of deze lagere aantallen te maken hebben met de grote hoeveelheden neerslag en wateroverlast durven we te betwijfelen. De kans is immers groot dat er niet minder vlinders waren maar dat er, door het slechte weer, minder vlinderaars op terrein aanwezig waren.

De **eikenpage** werd waargenomen op 9 verschillende locaties verspreid over het gebied. In totaal werden er 24 vlinders geteld en op het vliegveld van Weelde werden eitjes van de soort waargenomen. Het is een algemene soort die overal kan voorkomen waar er oudere inheemse eiken aanwezig zijn.

In 2020 werd de **iepenpage** in het Moer ontdekt op een drogere plaats waar oude ruwe iepen en Hollandse lindes samen voorkomen. Toen werden er maximaal 3 vlinders gelijktijdig geteld. Ook in 2021 werd de soort waargenomen met een maximum van 3 vlinders. In 2022 is de soort op 6 verschillende dagen waargenomen met een maximum van 2 imago's.

In 2023 werd de soort in totaal 18 keer op waarnemingen ingegeven. Het hoogste aantal waargenomen vlinders op 1 dag bedroeg 12.

Aangezien de locatie waar de vlinders voorkomen tijdens de vliegtijd (te) vaak bezocht wordt door 'schietgrage' fotografen en dit in 2023 gepaard ging met verstoring en vertrapping van de vegetatie is er in 2024 besloten enkel nog waarnemingen 'onder embargo' in te voeren.

In 2024 werd de soort dan ook slechts door 2 personen ingevoerd en was de verstoring minimaal. Er werd ook vastgesteld dat de soort in het gebied een ruimere verspreiding kent en dat ze er overal waargenomen kan worden op plaatsen met iep. Het maximaal aantal getelde vlinders op 1 moment bedroeg 13. Het betreft waarschijnlijk een redelijke populatie die in omvang aan het toenemen is.

De soort overwintert (net zoals de eikenpage) als eitje hoog in de boom waardoor deze geen probleem heeft ondervonden van de kletsnatte winter en de maandenlange inundatie van het gebied.

Iepenpage (Foto: Wim verschraegen)

Ook het **groentje** heeft een dramatisch jaar achter de rug. In 2024 werden slechts 2 vlinders waargenomen t.o.v. 15 exemplaren in 2023. Het groentje komt in het Merkske enkel voor in Wortel-Kolonie (en onmiddellijke omgeving).

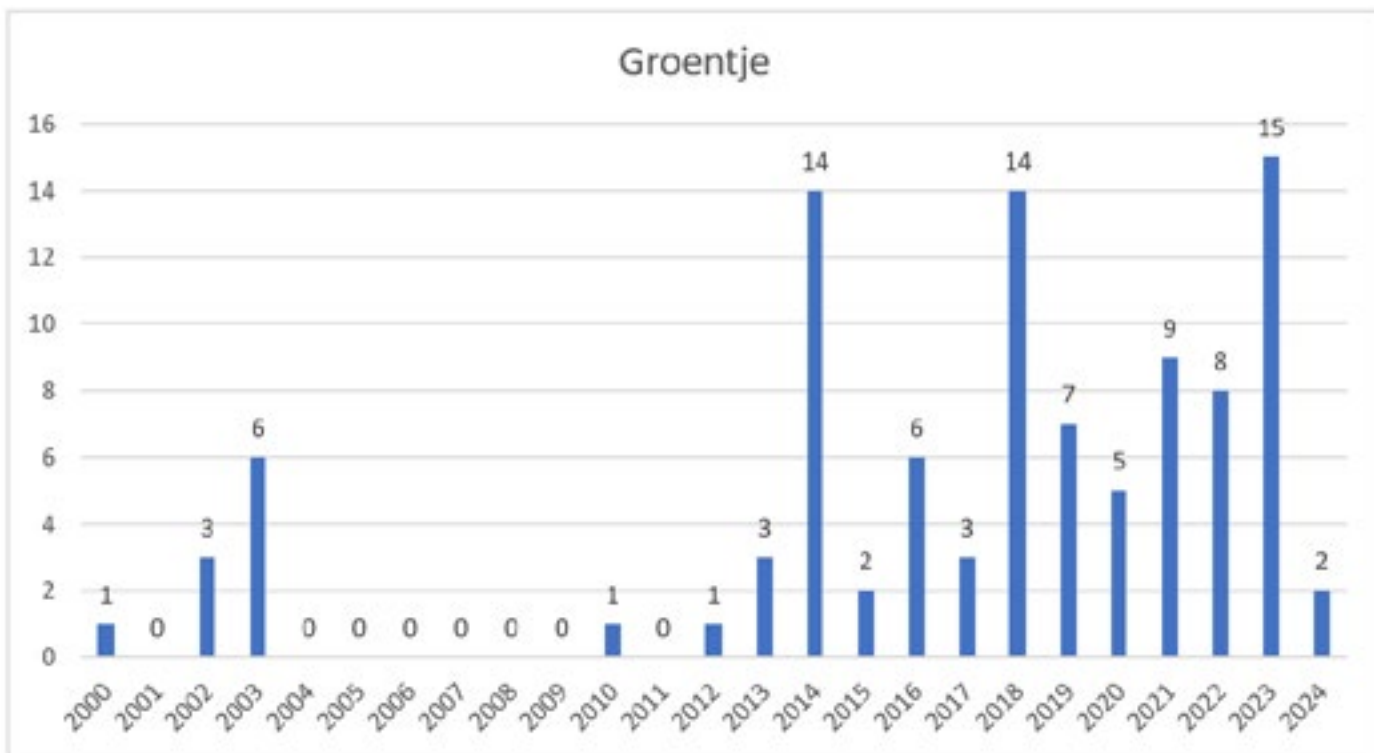
De vlinders vliegen in het voorjaar (mei-juni) en de wijfjes leggen in de Kempen bij voorkeur eitjes af op dopheide. De rupsen van het groentje vreten van de bloemknoppen en groeipunten.

De rupsen verpoppen in de strooiesellaag waar ze ook overwinteren. Dit maakt ze kwetsbaar voor zeer natte winters en overstromingen, zeker als deze volgen op een heel droog voorjaar. Het groentje heeft deze winter dus met dezelfde problemen te maken gekregen als het bont dikkopje.

Het droge voorjaar van 2023 heeft de groentjes verplicht eitjes af te zetten op planten die groeien op de natste plekken van het gebied omdat de planten daar nog een geschikte voedselkwaliteit hadden (en niet uitgedroogd waren).

De natte winter van 2023-2024 heeft er dan weer, het eerst in jaren, voor gezorgd dat de vochtige en natte heide van Wortel-Kolonie onder water stond. Hierdoor zijn vele poppen verdronken en zijn de aantallen gekelderd.

De imago's zijn, ondanks hun goede schutkleur, vrij makkelijk te vinden door te schudden aan kleine, opvallende boompjes/struikjes. De mannetjes zoeken elkaar daar op waarbij ze wachten op verkennende vrouwtjes. In het voorjaar van 2024 is er op deze manier gericht naar de vlinders gezocht en dat heeft uiteindelijk slechts 2 vlinders opgebracht.

De grafiek geeft het voorkomen van de soort weer in het heidegebied van Wortel-Kolonie waarbij de lage aantallen van 2024 opvallen.

Als je de tabel bekijkt dan zie je dat de soort niet is waargenomen gedurende de periode 2004 – 2009, daarvoor werd het groentje in lage aantallen waargenomen.

In 2003 is het waterpeil van de aanwezige vennetjes sterk gestegen door het dempen van diverse grachten. Hierdoor is de oevervegetatie onder water komen te staan en zijn er veel poppen verdronken.

Intussen is er altijd verder gewerkt aan het uitbreiden, en kwaliteitsverbetering van de aanwezige heiderelicten. Hierdoor is het actueel geschikt leefgebied van het groentje sterk vergroot. Hopelijk heeft de populatie hierdoor minder moeite om te herstellen na de klap van de winter 2023-2024 dan na de ingreep van 2003.

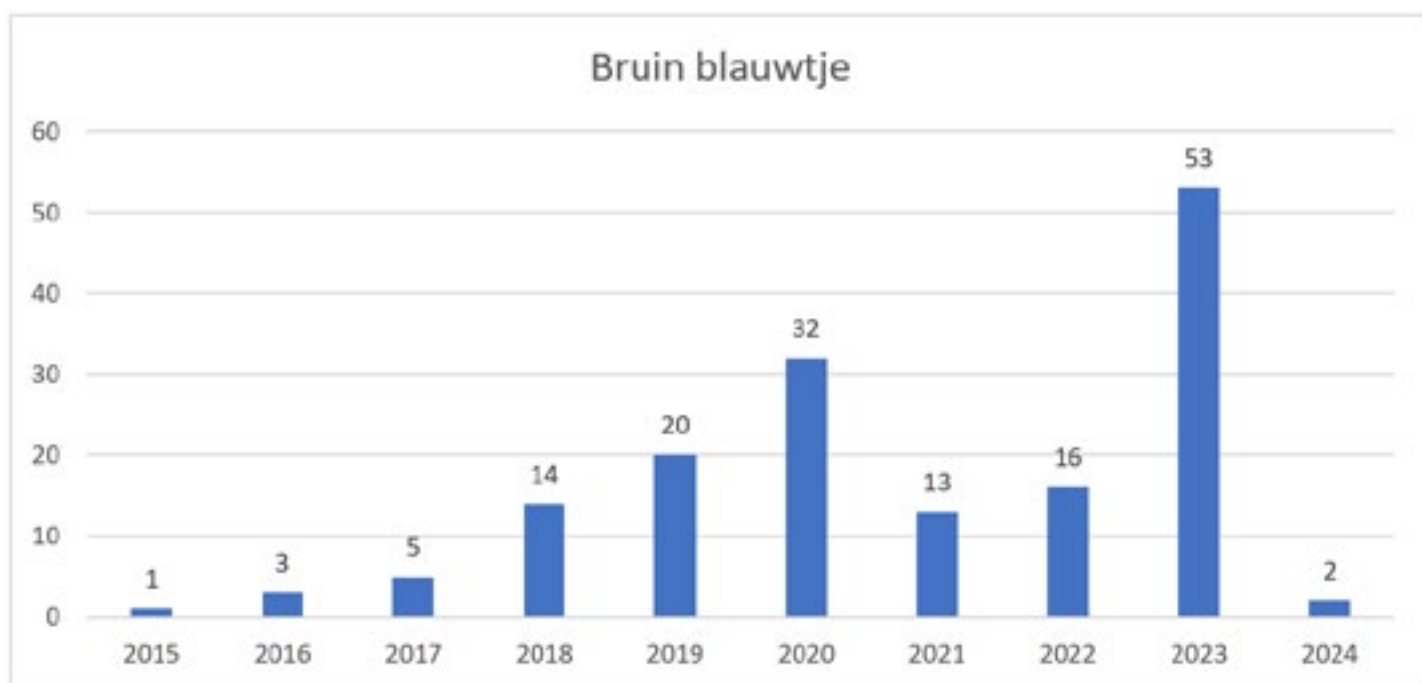
Ook het **bruin blauwtje** heeft grote klappen gekregen. Het bruin blauwtje werd in 2024 maar 2 keer waargenomen.

Door de verschillende droge en warme jaren had de soort haar leefgebied kunnen uitbreiden van de kust richting het binnenland. Door de droogte hadden grassen het in de graslanden moeilijk en dat gaf kansen aan bloemen en kruiden om zich te ontwikkelen. Dit heeft gezorgd voor een uitbreiding van het leefgebied van het bruin blauwtje dat bestaat uit open, droge en soortenrijke graslanden. In deze graslanden gebruiken de rupsen soorten reiger- en ooievaarsbek als waardplant.

Het bruin blauwtje is in 2015 voor het eerst in het gebied waargenomen waarna ze sterk toenam tot de 53 exemplaren die in 2023 geteld werden. De soort kent meerdere generaties per jaar maar overwintert als rups op de grond onder de waardplant. Waarschijnlijk heeft de natte winter van 2023-2024 ervoor gezorgd dat veel rupsen beschimmeld zijn.

Ook heeft het vochtige weer ervoor gezorgd dat veel graslanden terug overgenomen zijn door algemene grassoorten zoals witbol waardoor het voorkeurs habitat van het bruin blauwtje sterk in oppervlakte en kwaliteit is afgenomen.

Voor het behoud van de soort (landelijk en waarschijnlijk lokaal) is de huidige afname geen probleem omdat ze erg mobiel is en verschillende generaties per jaar kent. Als het aandeel geschikt leefgebied terug toeneemt zal ongetwijfeld het bruin blauwtje mee volgen.

Icarusblauwtje (Foto: Wim Verschraegen)

Een soort die niet enkel in het Merkske maar landelijk erg grote klappen heeft gekregen is het algemene **icarusblauwtje**. Het is een graslandvlinder waarbij de rupsen vooral moeras- en gewone rolklaver als waardplant gebruiken. Ook deze soort heeft waarschijnlijk last gehad van de erg natte winter, gevolgd op de droge lente van 2023. De soort overwintert als rups in de strooisellaag en waarschijnlijk zijn veel rupsen verdronken of beschimmeld.

Onderstaande grafiek geeft het aantal icarusblauwtjes weer dat de laatste 5 jaar in de invoerportalen waarneming.nl en waarnemingen.be zijn ingegeven. Eigenlijk is het altijd een vrij algemene soort geweest die bijna op elk grasland te zien was. In 2024 lagen de aantallen zo laag dat het gewoonweg een schaarse soort was. Aangezien het icarusblauwtje meerdere generaties per jaar heeft, en er voldoende geschikt leefgebied aanwezig is, zou de soort zich snel moeten kunnen herstellen.

De **kleine parelmoervlinder** lijkt zo goed als verdwenen uit het gebied. Er werd in 2024 slechts 1 vlinder waargenomen. Op alle plaatsen waar de soort zich voorgaande jaren heeft voortgeplant waren er geen vlinders te zien.

De **keizersmantel** werd in 2024 zelfs **NIET** waargenomen.

Een soort die wel stand heeft weten te houden is de **grote vos**. Het is een soort die vooral in het vroege voorjaar, na de overwintering wordt waargenomen.

Ook dit jaar was dat het geval. In totaal werden er van de grote vos 32 imago's waargenomen verspreid over het ganse gebied. De soort werd 12 keer gezien in maart, 18 keer in april, 1 keer in mei en een vers exemplaar in juli.

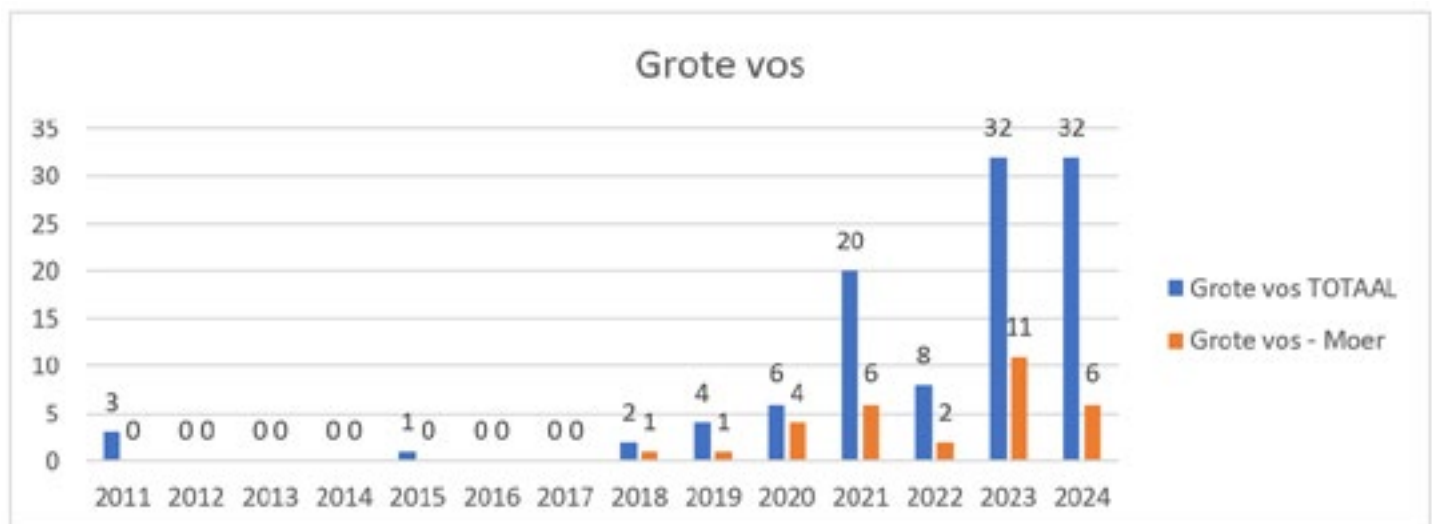
De soort overwintert als vlinder en de meeste vlinders gaan al vroeg in winterrust (eigenlijk een zomerrust die overgaat in winterrust).

Hiervoor zoeken ze koele en donkere plaatsen op zoals houtstapels, holle bomen, schuurtjes, ... Aangezien de grote vos overwintert op hogere plekken in het landschap heeft ze relatief weinig last gehad van de kletsnatte winter.

De vlinders paren in het voorjaar waarna de rupsen, in forse spinselnesten, leven op diverse boomsoorten zoals iep en wilg.

Verse vlinders die in de periode half juni, begin juli waargenomen worden kunnen dus wijzen op plaatselijke voortplanting. Dat de soort zich intussen met zekerheid in het gebied voortplant bewijst de waarneming van een volgroeide rups eind mei.

Deze vlinder van vochtige bossen met veel variatie en bosranden wordt sinds 2018 jaarlijks in het Merkske waargenomen. De depressie van het Moer is het deelgebied waar de grote vos ook jaarlijks wordt waargenomen. Gezien de aanwezigheid van voldoende geschikte leefgebied lijkt het ons logisch dat de soort zich er intussen heeft kunnen vestigen.

Grote vos (Foto: Bart Hoeymans)

De vroeger zeer algemene dagvlinder **kleine vos** werd in 2024 NIET waargenomen. Ook in de ruime omgeving van het Merkske zijn er minder dan een handvol vlinders waargenomen. Het lijkt erop dat we deze soort op korte termijn gaan verliezen.

De **grote weerschijnvlinder** is een prachtige vlinder met zijn blauw oplichtende vleugels. De soort vliegt in één generatie van half juni tot begin augustus. De vlinders leven meestal hoog in de bomen waar ze zich voeden met honingdauw en sap van bomen. Vooral de mannetjes komen soms naar beneden om te drinken van plassen, kadavers, uitwerpselen, zweet, ...

De rupsen gebruiken boswilg als waardplant die groeien op beschutte plaatsen (halfschaduw). Het is een kenmerkende soort van oudere, vochtige loofbossen of groepen samenhangende bosjes in beekdalen/valleien. In dit habitat zijn ze te vinden in bosranden, bospaden en open plekken. De vlinders hebben ook behoefte aan grote, markante bomen in het leefgebied.

*Oranje luzernevlinder
(Foto: Wim Verschraegen)*

Tot voor kort was de grote weerschijnvlinder een erg zeldzame bossoort maar sinds de eeuwwisseling is ze bezig met een indrukwekkende uitbreiding.

In 2011 werd de soort voor het eerst waargenomen in het Merkske in omgeving Wortel-Kolonie / Schootse Hoek. Het was wachten tot 2018 op een nieuwe waarneming maar sindsdien wordt de vlinder jaarlijks gezien, tot 2022 in licht stijgende aantallen maar in 2023 werd de soort plots veel vaker waargenomen met 22 vlinders verdeeld over 4 deelgebieden.

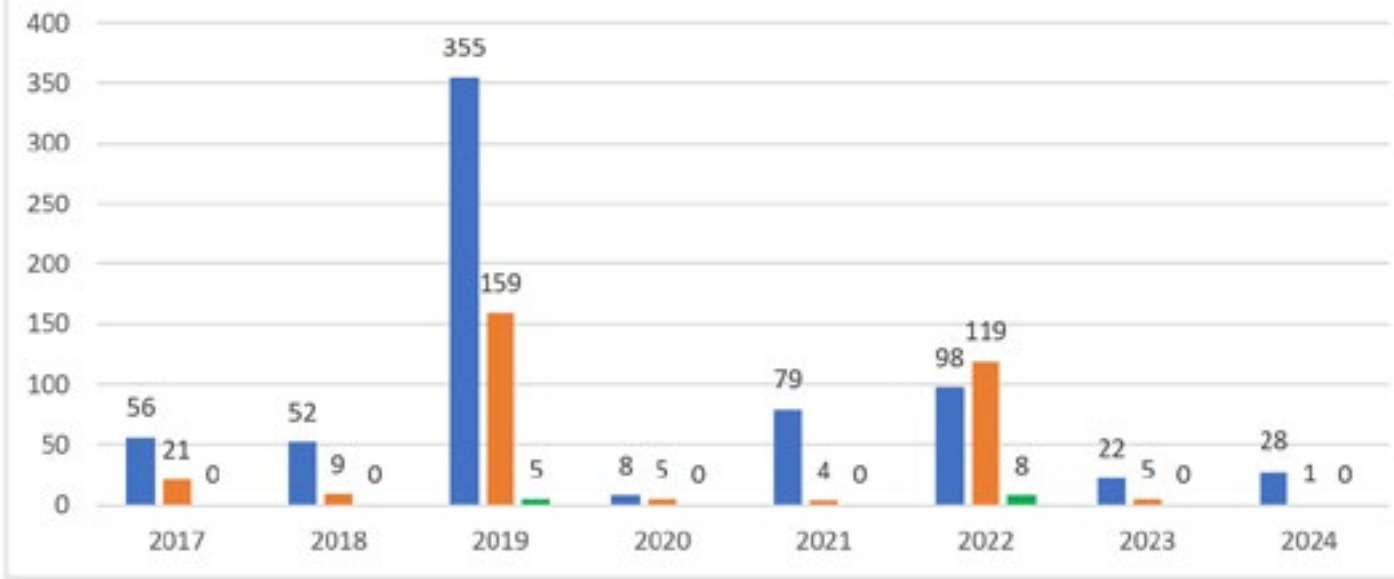
Deze positieve trend heeft zich in 2024 niet kunnen verder zetten aangezien er maar 3 vlinders werden waargenomen, allen uit het Moer. Aangezien de rupsen hoog overwinteren op de waardplant (boswilg) hadden we deze negatieve trend niet verwacht.

Ook voor **trekvlinders** was 2024 een mager jaar waarbij we enkel hebben kunnen genieten van wat **distelvlinders**, ook werd er één **oranje luzernevlinder** gespot.

Trekvlinders

■ Distelvlinder ■ Oranje luzernevlinder ■ Gele luzernevlinder

OUDE 'VLINDERROUTE 335' TERUG OPGENOMEN

Dominique Van Huffel (vrijwilliger)

De vlinderoute 335 of gekend als "Kromme hoek" werd voor de eerste geteld in 1993.

De eerste jaren gebeurde dit meestal door de verantwoordelijken van het Staatsbosbeheer, later namen verschillen vrijwilligers deze taak op zich. Gedurende een periode van 30 jaar werden 14 jaren gemonitord, het laatste teljaar was 2012. Het werd tijd om de draad terug op te nemen. In de periode van begin april tot midden september 2024 heb ik 19 tellingen uitgevoerd, met regelmaat bijgestaan door Leo Dufraing en Johan Coertjens.

Wat is een vlinderoute?

Een vlinderoute kadert in de Landelijke Meetnetten (Nederland). De coördinatie van de vlinderoute die we in het Merkske lopen gebeurt door de Vlinderstichting.

Het meetnet vlinders kan antwoord geven op diverse vragen zoals:

- Gaat de vlinderstand in ons land (en op de route) achteruit of vooruit?
- Worden er in het noorden minder vlinders waargenomen dan in het zuiden?
- Welk effect heeft stikstof op vlinders?
- Wat gebeurt er met de vlinderstand als er gemaaid wordt?
- ...

Sinds 1990 verzamelt De Vlinderstichting actuele informatie over de verandering van de dagvlinderstand in Nederland. Hiervoor zijn er in Nederland honderden telroutes uitgezet die overal op dezelfde manier worden geteld. De route in het Merkske behoort tot één van deze routes.

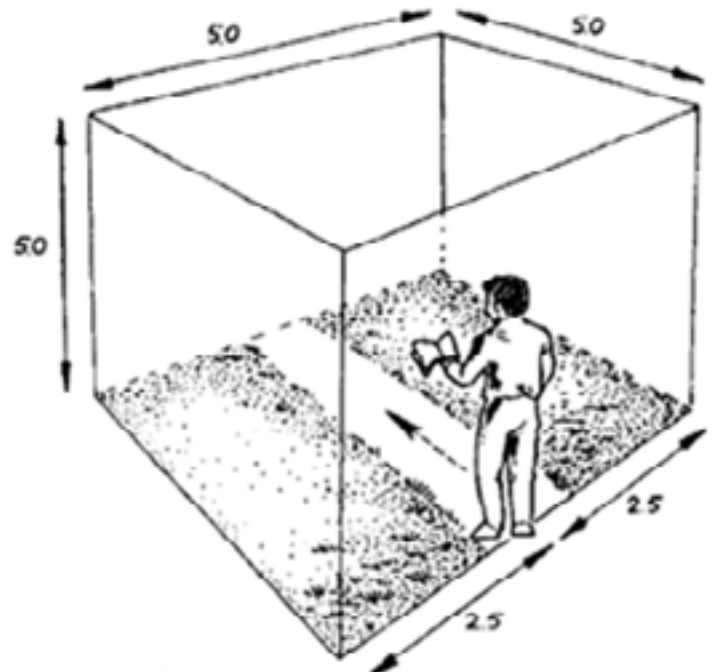
Op de website van De Vlinderstichting staan diverse resultaten en artikelen waarbij de gegevens van het meetnet dagvlinders gebruikt zijn: <https://www.vlinderstichting.nl/wat-wij-doen/meetnetten/meetnet-vlinders/resultaten-en-artikelen>

Hoe werkt het meetnet vlinders?

De vlinders worden geteld op een vaste telroute, die in overleg met de coördinator wordt uitgezet. Een route is een transect van maximaal één kilometer lang, verdeeld in secties van vijftig meter. De secties kennen een homogene vegetatie.

Hij wordt van april tot en met september, tijdens gunstige weersomstandigheden, één keer per week in een constant en rustig wandeltempo gelopen. Enkel de vlinders in 'de denkbeeldige telkooi' van 5m voor, 5m hoog en 2,5m links en rechts van de teller worden meegenomen. Alle dagvlinders die in 'de denkbeeldige telkooi' gezien worden tellen mee en worden per sectie genoteerd.

Naast het aantal vlinders en soorten kan je ook kiezen om de aanwezige bloeiende planten per sectie in te geven. Beheerswerken uitgevoerd in een bepaalde zone moeten worden ingegeven, deze beïnvloeden meestal sterk de telling. Je start de telling met het opgeven van temperatuur, windsnelheid, bewolking en aanvangsuur. Een gemiddelde telling van 20 sectoren duurt max. één uur. De resultaten worden ingeven via een app. of desktop in een gebruiksvriendelijk programma en duurt max. 10 minuten.

De denkbeeldige telkooi. U telt de vlinders tot 2,5 meter opzij en tot 5 meter voor en boven u.

Routes op de kaart

Persoonlijke telgegevens per jaar

Jaar	Aantal soorten	Aantal individuen	Aantal bezoeken	Gemiddeld aantal individuen per bezoek
2024	14	564	19	29,7
Totaal	14	564	19	29,7

Resultaten 2024

We hebben de vlinderroute in totaal 19 keer gelopen waarbij we 564 dagvlinders hebben waargenomen verspreid over 14 soorten. Als ik dit vergelijk met de beschikbare informatie uit het verleden is het aantal vlinders gemiddeld, alleen het aantal soorten is gedaald, voorheen waren dit er steeds een 20 tal. Ik moet wel vermelden dat we zone 1 aangepast hebben, daar deze niet meer toegankelijk was. Velen teljaren was zone 1 de zone waarin de meeste vlinders werden geteld, er waren jaren waarin deze zone goed was voor 200 vlinders.

Ondanks het zeer slechte vlinderjaar hebben we van sommige soorten toch erg veel vlinders gezien. Hieronder enkele uitschieters:

- Het bont zandoogje werd met 165 exemplaren het meest waargenomen en veel meer dan de vorige keren dat de route gelopen werd. Het bont zandoogje had een topjaar in 2024, over heel Nederland, de tweede meest getelde vlinder. We kende nog een late piek midden september met 44 vlinders, dat beloofd voor volgend jaar. Bos, bramen, grassen en ruigtes met opgaande bomen vormen bovendien het lievelingshabitat voor de vlinders en dat is op onze route volop aanwezig.
- Met 62 waargenomen citroenvlinders vestigden we ook een record op deze route.
- Ook met het oranjetipje vestigden we een record met 62 getelde vlinders, bijna uitsluitend op pinksterbloem in de natte doterbloemgraslanden.

Alle soorten die we gezien hebben zijn algemeen terwijl er in het verleden ook wel wat kritischere soorten op de route geteld zijn. Zo was het bont dikkopje volledig afwezig (terwijl deze de laatste 3 teljaren, van 2010 tem 2012, steeds aanwezig was met meer dan 10 getelde vlinders).

Andere soorten die voorheen wel geteld werden maar nu ontbraken zijn de eikenpage, het icarusblauwtje, hooibeestje en het zwartsprietdikkopje.

Zelf tellen?

Heb je zelf interesse om een route te lopen dan kan je meer info terugvinden op de site van De Vlinderstichting <https://www.vlinderstichting.nl/wat-wij-doen/meetnetten/meetnet-vlinders/> (Nederland) of op www.meetnetten.be (Vlaanderen)

Gebruikte bronnen:

- Website van De Vlinderstichting.

*Bont zandoogje
(Foto: Dominique Van Huffel)*

WAARGENOMEN LIBELLENSOORTEN 2024

Jurgen van der Schans

Een normaal jaar?

Na een natte, niet zo koude winter begon april meteen met een paar warme weekenden wat meteen uitsluiers tot gevolg had. **Vuurjuffer** (*Pyrrosoma nymphula*) en **viervlek** (*Libellula quadrimaculata*) waren al vroeg in het jaar te zien. Daarna kregen de uitsluiers het zwaar te verduren door nachtvorst en regen, veel regen.

Met in mei meteen weer enkele mooie warme dagen was dit voor de monitoringsroute van Staatsbosbeheer gunstig en het gaf weer grote aantallen **weidebeekjuffer** (*Calopteryx splendens*) en **bosbeekjuffer** (*Calopteryx virgo*). De lijn van vorig jaar lijkt te worden doorgezet. Meerjarige monitoring zal meer duidelijkheid geven.

Door de vele regen die volgde stonden poelen ver buiten hun oevers waardoor de echte waterkant niet te monitoren was. Ondanks dat het overal een 'laarzenpad' geworden was werden er toch diverse witsnuiten gezien bij de diverse vennen. In tegenstelling tot vorig jaar werd de **venwitsnuitlibel** (*Leucorrhinia dubia*) nu vaker gezien

dan de **gevlekte witsnuitlibel** (*Leucorrhinia pectoralis*). Geruststellend maar de aantallen blijven zorgelijk.

Gezien de zomer wisselend was qua weer, zeg maar 'normaal', waarbij de warme dagen zich met natte dagen afwisselden, hebben we niet echt een hele lange warme periode gekregen. Hierdoor hebben we dit jaar geen echte influx van soorten uit het zuiden gekregen. De **zadellibel** (*Anax ephippiger*) missen we dit jaar, maar de **zuidelijke keizerlibel** (*Anax parthenope*) is nog wel een enkele keer gezien. Door het warmer worden van het klimaat is dit waarschijnlijk een blijvertje.

De **bruine korenbout** (*Libellula fulva*) waarvoor het stromende water de juiste habitat is lijkt zich te stabiliseren en zelfs langzaam uit te breiden. Buiten de vaste locaties is deze nu ook waargenomen op nieuwe plaatsen. Samen met de **beekoeverlibel** (*Orthetrum coerulescens*) een prachtige soort om in de gaten te houden.

Bruine Korenbout, man (foto: Jurgen van der Schans)

Het najaar was warm en daardoor zijn er nog lang libellen gezien, de gebruikelijke soorten zoals paardenbijter (*Aeshna mixta*), pantserjuffers (*Lestes*) en bruinrode heidelibel (*Sympetrum striolatum*) werden nog tot eind oktober waargenomen. Het waarnemers effect, minder (of meer) waarneming, is voor mij zichtbaar geworden door de vele regen. Op de momenten dat ik zelf buiten kon spelen plensde het vaak van de regen, en zag ik dus geen libellen. Ik zie dit meteen terug in het aantal waarnemingen en soorten van dit jaar. Gelukkig waren de boswachters en andere waarnemers wel door weer en wind aanwezig en werden er gelukkig nog veel verschillende soorten waargenomen.

Waargenomen soorten van 2024

1	Weidebeekjuffer - <i>Calopteryx splendens</i>	22	Bruine glazenmaker - <i>Aeshna grandis</i>	NL
2	Bosbeekjuffer - <i>Calopteryx virgo</i>	23	Vroege glazenmaker - <i>Aeshna isocetes</i>	
3	Zwervende pantserjuffer - <i>Lestes barbarus</i>	24	Paardenbijter - <i>Aeshna mixta</i>	
4	Tangpantserjuffer - <i>Lestes dryas</i>	25	Grote keizerlibel - <i>Anax imperator</i>	
5	Gewone pantserjuffer - <i>Lestes sponsa</i>	26	Zuidelijke keizerlibel - <i>Anax parthenope</i>	
6	Tengere pantserjuffer - <i>Lestes virens</i>	27	Glassnijder - <i>Brachytron pratense</i>	
7	Houtpantserjuffer - <i>Chalcolestes viridis</i>	28	Smaragdlibel - <i>Cordulia aenea</i>	
8	Bruine winterjuffer - <i>Sympecma fusca</i>	29	Metaalglanslibel - <i>Somatochlora metallica</i>	
9	Koraaljuffer - <i>Ceriagrion tenellum</i>	30	Vuurlibel - <i>Crocothemis erythraea</i>	
10	Azuurwaterjuffer - <i>Coenagrion puella</i>	31	Venwitsnuitlibel - <i>Leucorrhinia dubia</i>	
11	Variabele waterjuffer - <i>Coenagrion pulchellum</i>	32	Gevlekte witsnuitlibel - <i>Leucorrhinia pectoralis</i>	
12	Gaffelwaterjuffer - <i>Coenagrion scitulum</i>	33	Platbuik - <i>Libellula depressa</i>	
13	Watersnuffel - <i>Enallagma cyathigerum</i>	34	Bruine korenbout - <i>Libellula fulva</i>	
14	Grote roodoogjuffer - <i>Erythromma najas</i>	B 35	Viervlek - <i>Libellula quadrimaculata</i>	
15	Kleine roodoogjuffer - <i>Erythromma viridulum</i>	36	Gewone oeverlibel - <i>Orthetrum cancellatum</i>	
16	Lantaarntje - <i>Ischnura elegans</i>	37	Beekoeverlibel - <i>Orthetrum coerulescens</i>	B
17	Tengere grasjuffer - <i>Ischnura pumilio</i>	38	Zwarte heidelibel - <i>Sympetrum danae</i>	
18	Vuurjuffer - <i>Pyrrhosoma nymphula</i>	39	Zwervende heidelibel - <i>Sympetrum fonscolombii</i>	NL
19	Blauwe breedscheenjuffer - <i>Platycnemis pennipes</i>	40	Zuidelijke heidelibel - <i>Sympetrum meridionale</i>	
20	Zuidelijke glazenmaker - <i>Aeshna affinis</i>	B 41	Bloedrode heidelibel - <i>Sympetrum sanguineum</i>	
21	Blauwe glazenmaker - <i>Aeshna cyanea</i>	42	Bruinrode heidelibel - <i>Sympetrum striolatum</i>	

Soorten onder embargo zijn niet getoond of meegenomen in dit overzicht.

B – soort uitsluitend in België waargenomen

NL – soort uitsluitend in Nederland waargenomen

bron: Waarneming.nl en Waarnemingen.be, Stichting Observation International en lokale partners.

ONGEWERVELDEN UIT DE VALLEI VAN HET MERKSKE

Dirk Eysermans (vrijwilliger Agentschap voor Natuur en Bos)

Het merendeel van mijn waarneming komen uit de depressie van het Moer, aangevuld met waarnemingen uit Wortel-kolonie. Bijkomend heb ik twee bezoeken gebracht aan de Heikant en één aan Kruisbeemden.

Libellen

2023 was natter dan de vorige jaren waardoor we konden hopen op een beter libellenjaar voor 2024.

In wezen was dit ook wel zo maar toch viel telkens weer een groot deel van de uitgekomen libellen weg door de talrijke stortbuien en onweders.

Het gevolg hiervan was dat een aantal soorten maar kort waarneembaar waren.

De meeste soorten die ik in 2023 heb waargenomen werden opnieuw in 2024 gezien.

Bruine winterjuffer, *Sympecma fusca*

De **zwarte heidelibel**, *Sympetrum danae*, die ik voorgaande jaren nog een enkele keer, en in zeer lage aantallen, tegenkwam heb ik in 2024 niet gezien.

De **zuidelijke heidelibel**, *Sympetrum meridionale*, daarentegen heb ik in 2023 niet gezien maar in 2024 daagde deze op verschillende plaatsen op. Ik kwam de soort tegen in Wortel-kolonie, de depressie van het Moer en Kruisbeemden.

De **zuidelijke glazenmaker**, *Aeshna affinis*, was ook nu weer aanwezig in het Moer en Kruisbeemden.

De **vroege glazenmaker**, *Aeshna isocetes*, welke ik ook vorig jaar zag in Wortel-kolonie was opnieuw van de partij in de depressie van het Moer waar ik ook weer de **metaalglanslibel**, *Somatochlora metallica*, spotte. Deze laatste liet zich ook zien in Heikant.

Ook de **beekoeverlibel**, *Orthetrum coerulescens*, werd opnieuw waargenomen. In de depressie van het Moer is al jaren een kleine populatie aanwezig.

Ook de **schaarse glassnijder**, *Brachytron pratense*, vloog in 2024 weer rond in de depressie van het Moer.

Zuidelijke heidelibel, *Sympetrum meridionale*

Metaalglanslibel, *Somatochlora metallica*

Gevlekte witsnuitlibel, *Leucorrhinia pectoralis*, was weer te zien in Wortel-kolonie, maar niet veelvuldig. Naar mijn gevoel is dit één van die soorten die veel last heeft gehad van het wisselvallige en onstuimige weer. Hopelijk doet deze soort het in 2025 terug beter.

De laatste jaren gaat de **venwitsnuitlibel**, *Leucorrhinia dubia*, in heel Vlaanderen sterk achteruit, ook in Wortel-kolonie. Op 13 juni 2024 spotte ik maar twee mannetjes op de gekende plekken. Bij mijn volgende bezoek op 26 juni 2024 aan het gebied zag ik nog maar één mannetje en was het voor de rest ook maar stilletjes. Ik besloot dan ook wat verder te wandelen tot aan het Brandven. Mijn verbazing was groot toen ik hier tot wel 9 mannetjes waarnam die post vatte langs de waterkant. Er is dus nog hoop voor deze soort in het gebied.

In totaal nam ik (in 2024) 36 soorten libellen en waterjuffers waar, tegenover 34 in 2023.

Kevers

Door de regelmatige regenval was 2024 niet zo geweldig op het gebied van insecten. Waarschijnlijk waren ze er wel maar zaten ze meer verscholen. Dat de planten ook dikwijls te nat waren om een klopscherm of sleepnet te gebruiken hielp natuurlijk ook niet. Toch is het me gelukt om een paar mooie waarnemingen te doen.

Bij de loopkevers was ook dit jaar de **blauwe baardloper**, *Leistus spinibarbis*, in Wortel-kolonie één van de betere waarnemingen, alsook de eerder geziene zwarte moerasloper, *Oodes helomioides*, in de depressie van het Moer.

In tegenstelling tot 2023 heb ik in 2024 geen extra inspanning geleverd op gebied van waterkevers. Zonder deze extra aandacht kom je sowieso nog wel enkele soorten tegen. In Wortel-kolonie kwam ik de minder algemene soort **Agabus labiatus** tegen en in de depressie van het Moer, **Rhantus graphi**.

Ook de **aaskever** *Aclypea opaca*, die ik een paar jaar geleden al in Wortel-kolonie had waargenomen, was voor 2024 één van de betere waarnemingen.

Venwitsnuitlibel, *Leucorrhinia dubia*

Zwarte moerasloper, *Oodes helomioides*

Agabus labiatus

Ladderboktor, *Saperda scalaris*

Bij de boktorren zitten er enkele soorten die ik jaarlijks tegenkom. De **getailleerde boktor**, *Stenopterus rufus*, is hier een goed voorbeeld van. Eén van de betere soorten was de **slanke smalboktor**, *Strangalia attenuata*, die ik waargenomen heb in de depressie van het Moer en de Heikant. Voor mezelf vond ik de **ladderboktor**, *Saperda scalaris*, in de depressie van het Moer het leukste omdat ik deze nog niet had gespot in de vallei van het Merkske.

Bij de lieveheersbeestjes waren opnieuw het **zwart lieveheersbeestje**, *Exochomus nigromaculatus*, een heidespecialist en het **dertienstippelig lieveheersbeestje**, *Hippodamia tredecimpunctata*, een specialist voor moerassige gebieden de blikvangers.

In totaal kwam ik 18 soorten lieveheersbeestjes en kapoentjes tegen.

Ook dit jaar kwam ik larven van de Europees beschermde **vermiljoenkever**, *Cucujus cinnaberinus*, tegen in de depressie van het Moer.

Wantsen – cicaden

Ook voor deze groep waren dezelfde negatieve weersaffecten van toepassing, zowel voor wat betreft het voorkomen en de waarneembaarheid ervan. Buiten de (jaarlijkse) waarneming van **Duinrietsapwants**, *Dimorphopterus spinolae*, zijn er niet echt soorten waargenomen die eruit springen. Zoals andere jaren heb ik wel wat nieuwe soorten op de lijst kunnen toevoegen en heb ik enkele soorten niet terug gevonden.

In totaal heb ik in 2024 toch nog 66 soorten kunnen noteren.

Cicade *Metidiocerus rutilans*

Cypresbodewants, *Orsillus depressus*

Dag- en nachtvlinders

Ook voor vlinders was 2024 geen formidabel jaar.

Het **oranjetipje**, *Anthocharis cardamines*, vloog in het begin van het seizoen in redelijke aantallen maar kende later, naar mijn aanvoelen, een drastische terugval door de regelmatige onweersbuien. Mede daardoor overstroomde regelmatig meerdere plaatsen in de depressie van het Moer, wat dan ook weer de waardplanten (pinksterbloem en look-zonder-look) voor het oranjetipje niet ten goede kwam. Het gebied was soms zo nat dat je er zelfs met lieslaarzen niet door geraakte.

Het algemene **icarusblauwtje**, *Polyommatus icarus*, was in 2024 zeer schaars aanwezig.

De **grote vos**, *Nymphalis polychloros*, was in het voorjaar weer op een aantal plaatsen te bewonderen. Later op het jaar kwam ik nog regelmatig het **zwartsprietdikkopje**, *Thymelicus lineola*, tegen.

Naar het einde van het vliegseizoen deden de **witjes**, *Pieris spec.*, het beter en waren er grote aantallen te bespeuren in de depressie van het Moer en de Heikant.

Grote vos, *Nymphalis polychloros*

Dit jaar heb ik geen **grote weerschijnvlinder**, *Aptura iris*, **kleine parelmoervlinder**, *Issoria lathonia*, **keizermantel**, *Argynnis paphia*, en **oranje luzernevlinder**, *Colias crocea*, waargenomen.

Met maar een twintig tal soorten dagvlinders in 2024 was dit toch wel een minder jaar.

Het aantal nachtvlindersoorten valt met 25 nog mee tegenover de 17 soorten uit 2023.

Ik heb wel geen echte hoogvliegers kunnen waarnemen maar wel een paar mooie exemplaren waaronder de **Spaanse vlag**, *Euplagia quadripunctaria*, en de **geelbandlangsprietmot**, *Nemophora degeerella*. Deze laatste vind ik altijd de moeite om te zien met de enorm lange antennes.

Ook de **metaalvlinder**, *Adscita statices*, vloog weer rond in de depressie van het Moer.

Geelbandlangsprietmot, *Nemophora degeerella*

Overige waarnemingen

Tijdens het libellenseizoen ben ik niet echt gefocust op vogels maar de grotere soorten of diegene met een karakteristieke roep vallen dan toch nog wel eens op.

Als je de roep van een **raaf**, *Corvus corax*, hoort speur je automatisch de omgeving af opzoek naar de vogel. In Wortel-kolonie lukte het me zo om een paartje te spotten dat er bijna een uur kabaal bleef maken en regelmatig van boom veranderde.

Verder had ik ook nog een leuke ontmoeting met een jagende **bruine kiekedief**, *Circus aeruginosus*, en een eenzame **lepelaar**, *Platalea leucorodia*, in Wortel-Kolonie.

In de depressie van het Moer was er een **purperreiger**, *Ardea purpurea*, die mij eerder gezien had dan ik hem en er dan ook vliegensvlug van door vloog.

Ten slotte kwam ik nog een overvliegende **wespendief**, *Pernis apivorus*, tegen in de Kruisbeemden.

ONTWIKKELING EN BEHEER GRASLANDEN VAN HET MERKSKE

Ted Overmeer (boswachter beheer, Staatsbosbeheer)

Door het gehele beekdal liggen graslanden die beheerd worden door Natuurpunt, Agentschap voor Natuur en Bos en Staatsbosbeheer. Er is veel variatie tussen de graslanden voor wat betreft flora en fauna. De oorzaken hiervoor zijn divers zoals grondsoort, waterstand, voedselrijkdom, ligging, beschikbare mineralen en de perceel-geschiedenis. In het beekdal van het Merkske liggen verschillende typen graslanden. In dit artikel wordt de focus gelegd op de Nederlandse situatie met bijhorende typologie, de typologie in Vlaanderen wijkt hier (deels) vanaf.

Flora en faunarijke graslanden

De meeste graslanden in het Merkske behoren tot de flora- en faunarijke graslanden. Dit zijn graslanden die over het algemeen hoger gelegen zijn én vanuit de landbouw naar een natuurorganisatie zijn gekomen. Deze percelen worden over het algemeen verpacht aan lokale boeren onder bepaalde voorwaarden. Bijvoorbeeld: niet bemesten en geen bestrijdingsmiddelen toepassen. Sommige van deze graslanden kunnen door het juiste beheer, ligging en beschikbare mineralen door ontwikkelen naar droog schraalgrasland of vochtig hooiland. Dit

type grasland is erg breed. Zo kunnen deze graslanden erg eentonig zijn, vooral als deze net uit landbouwgebruik overgekomen maar ze kunnen ook erg bloemrijk zijn. Over het algemeen komt in dit soort graslanden niet of nauwelijks zeldzame flora voor. De doelstelling voor dit soort graslanden is vooral het bloemrijker maken met als (enkele) kenmerkende soorten knoopkruid, vlasbekje, zandblauwtje en gewoon biggenkruid. De flora in deze percelen moet ook dienen als bulkvoedsel voor allerlei insecten, zoals vlinders, bijen en vliegen.

Beheer: deze graslanden worden in het algemeen vooral verpacht aan landbouwers omdat beide partijen elkaar hier kunnen helpen. Zo kan de boer hooi van deze graslanden halen en in sommige gevallen zijn vee laten grazen. Voor de natuurorganisaties heeft verpachten als voordeel dat er geen aannemer nodig is om het gras te laten maaien en dat er geen extra kosten bijkomen voor het afvoeren van het maaisel. Daarnaast heeft verpachten als voordeel dat lokale boeren betrokken raken bij natuurbeheer en dat niet alle graslanden op hetzelfde moment gemaaid worden (wat bij een aanbesteding vaak wel het geval is). Er zijn veel verschillende pachters in het gebied aanwezig met ieder zijn eigen planning en bedrijfsvoering. Hierdoor zijn er altijd graslanden waar bloeiende planten aanwezig zijn voor

gewone viltbij, een soort die profiteert van bloeiende flora in de graslanden. (foto: Ted Overmeer)

Voorbeeld van percelen die in de pacht zitten bij Staatsbosbeheer in het Merkske, elke kleur staat voor een fase van het grasland waar een bepaald beheer aan vast hangt.

insecten. Om het beheer in dit soort graslanden te verbeteren is Staatsbosbeheer begonnen dit type grasland nog eens op te delen in 5 fases van graslanden. Bij elke fase hoort een eigen graslandbeheer. Zo is het beheer van grasland dat net uit de landbouw is overgekomen totaal anders dan bij een grasland dat al lange tijd in eigen beheer is en bloemrijk is.

De 5 fases waarin de graslanden zijn opgedeeld beginnen bij **paars** (fase 1) dat qua natuurwaarde het minst waardevol is. Deze percelen willen we zo snel mogelijk gevarieerder krijgen. Dit doen we door het perceel minimaal twee keer per jaar helemaal te maaien met afvoer van het maaisel. De eerste maaibeurt dient ook vrij vroeg in het jaar te gebeuren voordat gestreepte witbol (een dominante grassoort) in zaad kan komen. Hierdoor krijgen andere grassoorten de kans zich in het perceel te vestigen. Begrazing is in deze fase niet toegestaan.

Rood (fase 2): grassenmix. Hierbij wordt vroeg gemaaid om de witbol te blijven onderdrukken, dit gebeurt altijd in overleg met Staatsbosbeheer. Mochten er vogels in het grasland broeden dan wordt het beheer voor dat jaar aangepast. In deze fase blijft een klein gedeelte van het grasland staan als schuilgelegenheid voor insecten en kleine zoogdieren. Het heeft de voorkeur om in het najaar een tweede maaibeurt uit te voeren in plaats van na-beweiding, al is dit in de praktijk door oude afspraken niet altijd haalbaar.

Oranje (fase 3): grasland gedomineerd door reukgras. In deze fase groeit er in het voorjaar vooral reukgras maar doordat dit gras ijler groeit en er openingen in de grasmat komen biedt deze fase ook ruimte voor allerlei kruiden. In deze fase valt de eerste maaibeurt later in het voorjaar (voorkeur voor juni) waarna er gekozen kan worden voor na-beweiding of een tweede maaironde later in het jaar. Bij het maaien worden er steeds stukken gespaard als fauna strook.

Geel (fase 4): kruiden en grassenmix. In deze fase zijn er veel kruiden aanwezig. In deze fase wordt er pas laat gemaaid met een voorkeur voor eind juni/begin juli. Daarnaast worden er flinke stukken gespaard. Hierna kan gekozen worden voor na-beweiding of een tweede maaironde in het najaar.

Groen (fase 5): kenmerkende kruiden zijn volop aanwezig. In deze fase ontstaan er op de hoger gelegen graslanden open en kale plekken en zijn veel kruiden aanwezig zoals zandblauwtje en muizenootje. Op lager gelegen en vochtigere graslanden zal meer knoopkruid en gewoon biggenkruid aanwezig zijn. In deze fase wordt pas begin juli voor het eerst gemaaid en worden flinke delen gespaard. Het liefst wordt er gewerkt met na-beweiding om nog meer variatie aan het perceel toe te voegen. Beweiding zorgt in dit stadium van een grasland voor veel toegevoegde waarde. Zo ontstaan er open plekkjes in de grasmat waar kruiden kunnen kiemen en insecten zich kunnen opwarmen. Daarnaast ontstaan schralere plekkjes waar het vee eet en rijkere plekkjes waar het vee poept en plast. Hierdoor ontstaat er veel variatie op een vrij kleine oppervlakte waarvan allerlei insecten, planten en paddenstoelen profiteren. Het streven is om zo veel mogelijk percelen richting fase 4 te krijgen, een aantal percelen willen we laten door ontwikkelen richting fase 5. Fase 5 ligt erg dicht tegen

Lathyruswikke met daarvoor bladeren van het muizenootje, beide soorten van schrale omstandigheden. (Foto: Ted Overmeer)

Bruin blauwtje is een soort die zich goed thuis voelt in droog schraalgrasland.
(Foto: Ted Overmeer)

een droog schraalgrasland of vochtig hooiland aan. Pachtcontracten met Staatsbosbeheer hebben over het algemeen een looptijd van zes jaar. Na deze zes jaar wordt gekeken of de fase en het beheer nog bij het perceel passen en/of er wijzigingen nodig zijn. De afgelopen droge jaren hebben ervoor gezorgd dat de (drogere types) graslanden sneller ontwikkelen omdat er (door droogtestress) in de grasmat open plekken ontstaan waar kruiden kunnen ontkiemen.

Droog schraalgrasland

Dit type grasland is in Nederland en België erg zeldzaam geworden. Deze graslanden zijn zeer schraal en er zijn veel open zanderige plekken aanwezig. Hier komt schaarse tot zeldzame flora voor zoals klein tasjeskruid, zandblauwtje, kaasjeskruid en borstelgras. Deze

graslanden kunnen zeer slecht tegen een hoge stikstofdepositie en bemesting. In het Merkske zijn deze graslanden helaas niet meer aanwezig maar op een aantal locaties zien we graslanden zich wel richting dit type ontwikkelen. Door goed beheer, nauwe samenwerking met de pachter en goede opvolging hopen we dat deze graslanden zich verder kunnen ontwikkelen richting dit type.

Vochtig hooiland

Deze graslanden zijn veel aanwezig in het beekdal van het Merkske en ze zijn kenmerkend voor het gebied. Deze graslanden komen vooral voor in de omgeving van de beek. Het zijn meestal geen graslanden die onmiddellijk aan de beek grenzen maar daar waar de natte graslanden overgaan naar de drogere graslanden.

Kleurrijk grasland met echte koekoeksbloemen.
(Foto: Wim Verschraegen.)

Deze graslanden zijn erg waardevol en worden meestal niet verpacht en er loopt geen vee voor begrazing. Deze graslanden worden met aangepast materieel gemaaid en afgevoerd. Over het algemeen gebeurt dit met een trekker met ballonbanden (lage druk banden). Dit zijn vrij lichte trekkers met zeer brede banden waardoor de bodemdruk erg laag is en de kans op bodemschade wordt beperkt.

De oude graslanden zijn stabiel maar ze zijn daardoor niet minder waardevol. Soorten die hier veel voorkomen zijn kruipend zenegroen, pinksterbloem, echte koekoeksbloem, kale jonker en knolsteenbreek. De laatste is echt een kenmerkende soort voor het beekdal. Deze soort komt vooral voor op de overgangszone van nat naar droog en kan een zeer lichte mate van bemesting verdragen: bijvoorbeeld in de winter met het overstromen van de beek waarbij vrij voedselrijk water over de graslanden kan stromen. Een aantal zeer voedselrijke percelen waar weinig variatie in flora aanwezig was, is afgeplagd. Een aantal van deze locaties begint zeer goed te ontwikkelen naar zogeheten blauwgraslanden. In dit type grasland komen vrij zeldzame en

Mannetje Oranjetip op pinksterbloem, en een typisch vochtig hooiland met scherpe boterbloem, kruipend zenegroen en knolsteenbreek.
(Foto's: Ted Overmeer.)

veeleisende soorten voor. Zo hebben we op deze locaties al Spaanse ruiter, blauwe zegge, paardenhaarzegge, blonde zegge, blauwe knoop, gevlekte orchis en welriekende nachtorchis aangetroffen. Door deze soorten in de juiste tijd te sparen bij het maaien zien we ze flink uitbreiden en ook op nieuwe locaties in het gebied opduiken.

Gevlekte orchissen in blauwgrasland
(Foto's: Ted Overmeer.)

Veel flora in dit type grasland is afhankelijk van kalkrijke kwel. Kwel is heel oud grondwater dat ergens in de omgeving, soms wel duizenden jaren geleden, als regenwater in de grond is gezakt en door verschillende grondlagen richting de beek stroomt. Door bodemdruk kan dit op verschillende locaties omhoog komen. Vaak gebeurt dit in de omgeving van de beek. In dit zeer schone en voedselarme water zitten tal van mineralen zoals ijzer en kalk. Veel flora is afhankelijk van deze mineralen en zal verdwijnen als de kweldruk weg valt. Een van de doelstellingen van de waterbeheerders en de natuurorganisaties in het Merkske is dan ook om de beekbodem weer op te hogen richting de oude hoogte. Hiermee kan de kweldruk extra versterkt worden en kunnen deze kwetsbare soorten zich nog beter gaan handhaven in het gebied.

Spaanse ruiters in het Merkske. (Foto: Ted Overmeer)

Grondwater (kwel) met roest in één van de graslanden van het Merkske. (Foto: Ted Overmeer)

Maaimachine op rupsen (Foto: Bart Hoeymans)

Nat schraalgrasland

Dit type grasland is een van de meest lastige om te beheren omdat, zoals de naam al aangeeft, deze zeer nat kunnen zijn. In het verleden werden deze natte graslanden ook wel beemden genoemd en werden door lokale boeren met de zeis gemaaid. Beemden behoorden tot de schaarse gronden waar gras gewonnen kon worden. De hoger gelegen locaties bestonden in die tijd vooral uit heide (en bos). Door de komst van kunstmest in combinatie met trekkers werden ook de hoger gelegen gronden geschikt gemaakt om gras te winnen. Hierdoor verdween het belang van natte beemden voor de grasproductie. Natuurpunt Markvallei maait intussen terug een aantal perceeltjes met de zeis. De vrijwilligers maaien het gras, voeren het gras af of laten het drogen op ouderwetse hooiruiters. Op deze manier kan je heel goed om kwetsbare soorten heen maaien zodat deze gespaard blijven. Daarnaast is er zo goed als geen bodemschade. Doordat het aantal hectares nat schraalgrasland zo groot is, kan niet alles met de hand gebeuren en daarom wordt het meeste natte graslanden met rupsmaaiers gedaan. Deze maaimachines zijn gebouwd op zeer brede rupsen en doen een beetje denken aan een pistebully. Deze machines hebben een zeer lichte bodemdruk waardoor ze de natste percelen in het Merkske kunnen maaien en afvoeren.

Karwijselie in bloei. (Foto: Ted Overmeer)

Een aantal kenmerkende soorten voor nat schraalgrasland zijn gulden boterbloem, slanke sleutelbloem, moerasstrepzaad, waterdrieblad, moesdistel en karwijselie. Zeker de laatste twee soorten verdienen extra aandacht en zijn net als knolsteenbreek kenmerkend voor het Merkske.

Moesdistel zien we vooral verschijnen in onze flora en fauna stroken. Dit zijn stroken die we sparen omdat hier bepaalde gewenste flora staat of om te dienen als schuil/overwinteringslocatie voor insecten en andere kleine fauna. Moesdistel heeft kalkrijke grondwater nodig en profiteert goed van het een jaar sparen van de vegetatie omdat ze een voorkeur heeft voor een ruigere vegetatie.

Karwijselie is ongetwijfeld één van de zeldzaamste plantensoorten die in het beekdal van het Merkske voorkomt. Karwijselie valt onder de schermbloemigen en lijkt een beetje op fluitenkruid of melkeppe. Het kwam tot voor kort voor op slechts één perceel in het beekdal maar breidt zich langzaam uit. De soort is op dit moment bekend van 4 locaties en mogelijk breidt ze zich nog verder uit.

We merken dat er de laatste jaren steeds meer verruiging van riet optreedt in onze natte schraalgraslanden. Dit zorgt ervoor dat veel kwetsbare flora onder druk komt te staan. Om dit tegen te gaan, wordt er op de belangrijkste locaties twee keer gemaaid (met afvoer) maar dit lijkt nog weinig te helpen. Dit kan komen doordat erg droge jaren (waarbij eventueel aanwezig veen veraard) steeds vaker afwisselen met zeer natte jaren. Veel flora kan niet tegen deze grote schommelingen. Één van de weinige soorten die hier wel van profiteert is riet. Door gedeeltes van de beek minder of niet meer te onderhouden en de beekbodem op te hogen, hopen we in drogere jaren water langer vast te kunnen houden en de kweldruk omhoog te krijgen. Hierdoor zal de kwetsbare flora zich beter kunnen handhaven. Ook worden sloten en greppels die in het verleden voor de landbouw zijn aangelegd, maar nu geen functie meer hebben, gedempt of verondiept. Ook dit kan bijdragen aan een positief effect op de flora.

Op ontoegankelijke locaties zoals in de Halsche beemden wordt het (grond)water door middel van zandzakken in de greppels vastgehouden.
(Foto: Ted Overmeer)

AFSLUITINGEN IN HET BOS?

Bart Hoeymans (Boswachter, Agentschap voor Natuur en Bos)

In Wortel-Kolonie en de Schootse Hoek zijn er eind 2024 40 'kloempjes' aangeplant.

'Kloempjes' zijn kleine boomgroepjes van ongeveer 25 planten. Op deze manier brengen we andere boomsoorten in onze bossen binnen, die zich later ook spontaan kunnen verspreiden. We kiezen bewust voor boomsoorten met een goed afbreekbaar strooisel om de bodem te verbeteren. De soorten die we hebben gebruikt zijn winterlinde, haagbeuk en gewone esdoorn.

Een boomgroepje van 25 bomen is voldoende groot om, mits enig bijkomend werk, uiteindelijk te kunnen resulteren in 1 mooie boom die later (indien gewenst) geoogst kan worden.

Wat opvalt in het bos zijn niet de 'kloempjes' maar de wildbescherming die er is aangebracht. De houten rasters rond de boompjes noemen we 'reeblocks' en beschermen de boompjes tegen schade van reewild. Het betreft vraat- en veegschade. Bij vraat worden de jonge knoppen en blaadjes opgegeten, waardoor jonge boompjes minder groeien tot zelfs afsterven. Veegschade wordt veroorzaakt doordat bokken met hun gewei tegen buigzame boompjes schuren. Daarbij wordt de schors afgeveegd, valt de sapstroom stil en sterft de boom.

De gebruikte houten latten zijn afkomstig van hout uit onze eigen bossen (afgestorven fijnspaar) en de gebruikte houten palen zijn gecertificeerd tamme kastanje. Voordeel van deze rasters is dat deze voldoende lang bescherming bieden en bestaan uit 100% natuurlijk materiaal dat in het bos kan achterblijven en vanzelf afbreekt.

INRICHTING LAARS

Frederik Naedts (Beheerder-Ecoloog, Natuurpunt),

Stijn Leestmans (verantwoordelijke beheer, Natuurpunt Markvallei)

In de vallei van het Merkske heeft Natuurpunt de afgelopen jaren enkele bijzondere percelen kunnen aankopen. In het gebied komen enkele Belgische enclaves in Nederland voor waaronder de Laars, een schiereiland van 20 ha dat grotendeels omringd is door percelen die door Staatsbosbeheer beheerd worden. De Laars is een bijzonder gebied vanwege de brede nat-drooggradiënt tussen de hoge gronden en de vallei waarin het Merkske meandert. In het verleden is er door de landbouw alles aan gedaan om deze gradiënt teniet te doen door het graven van grachten, aanleg van drainagebuizen en het nivelleren van het golvend landschap. Hierdoor is de grondwaterinvloed sterk afgenomen met onder andere verzuring tot gevolg want via het grondwater worden mineralen aangevoerd die bufferen tegen verzuring.

Om het gebied beter te kunnen begrijpen heeft een bodemspecialist meerdere boringen uitgevoerd en op meerdere plaatsen is er veen gevonden. De daling van het grondwater zorgt ook voor de afbraak van het veen. De bovenkant van het veen is reeds veraard maar de diepere delen zijn nog steeds bewaard gebleven dankzij het grondwater. Veen ontstaat door plantenresten die zeer traag verteren omdat ze niet of nauwelijks in contact komen met zuurstof omdat ze permanent onder water staan. Door de ontwatering van de vallei komt het veen in contact met zuurstof en verbrand het als het ware waarbij CO₂ vrijkomt. Het is dus van groot belang dat het veen nat blijft om het vrijkomen van CO₂ en inklinken van het maaiveld te voorkomen.

Om het veen te beschermen, de weerbaarheid tegen verzuring te vergroten en grondwaterafhankelijke natuur te herstellen gaat Natuurpunt in de Laars meerdere grachten dempen en verondiepen waardoor het grondwater niet meer versneld afgevoerd wordt. Het zal als kwel (uittredend grondwater) aan het opperplak komen en over het maaiveld de weg naar het Merkske vinden. Hierbij zullen sommige delen jaarrond beïnvloed worden door grondwater en andere enkel tijdens de natste perioden van het jaar.

Vanwege het voormalige landbouwgebruik is er in de bodem een overmaat van fosfaat aanwezig die de ontwikkeling van natuurlijke vegetaties belemmert. Het teveel aan fosfaat kan verwijderd worden door ontgronden maar dit is zeer kostelijk en verstoort de grondwaterstroming en de aardkundige en erfgoedwaarden danig. Om deze reden wordt er slechts op enkele weloverwogen locaties afgegraven:

- Centraal op de gradiënt ligt een historische depressie die hersteld kan worden door het uitgraven van de in het verleden aangevoerd grond waarbij de fosfaatrijke bouwvoor ook afgevoerd wordt. Hierdoor zal een ven en heischraal grasland ontstaan.

- Aan de voet van de flauwe helling treedt het meeste kwel uit. Omdat de kansen voor bijzondere vegetaties zoals blauwgrasland hier het grootst zijn wordt er 10 cm geplagd omdat bodemchemisch onderzoek heeft aangetoond dat de overmaat aan fosfaat hier niet dieper zit dan 10 cm. Mogelijks wordt hierbij ook de historische zaadbank aangesproken.

- De voormalige maïsakker in het westen is zodanig verstoord door bodembewerkingen en bemesting dat er op korte tot middellange termijn geen bijzondere natuurwaarden ontwikkeld kunnen worden. Bovendien is er ook een groot risico op uitspoeling van fosfaat naar het Merkske. Om deze redenen wordt de bovenste 30 cm afgegraven en laten we het grootste deel spontaan verbossen. Door de ontgroning langs de waterloop wordt er ook bijkomende waterbuffering gecreëerd.

Aan de overkant van het Merkske ligt een bebost perceel met 2 voormalige recreatievijvers die hun omgeving draineren omdat je in open lucht (de vijver) meer water kan bergen dan in de bodem. Verder bestaat de kans dat de vijvers door een waterkerende laag zoals leem gegraven zijn waardoor het water versneld wegzijgd. Omwille van bovenstaande redenen wordt de noordelijke kleine vijver volledig gedempt. De zuidelijke grote vijver wordt deels gedempt en deels verondiept. Het te dempen deel ligt in het lage deel van de vallei tegen het Merkske en zal regelmatig overstromen. Het te verondiepen deel ligt iets hoger op de gradiënt waardoor het buiten bereik is van overstromingswater en gevoed wordt door grondwater. Hierdoor wordt er een voorplantingswater voor kamsalamander en boomkikker gecreëerd.

Tot slot wordt er een populierenrij in het oosten gekapt. Populieren hebben goed verterend bladstrooisel waarbij er snel voedingsstoffen vrij komen. Hierdoor verruigt het aangrenzend grasland. De populieren zorgen ook voor schaduw op het grasland en trekken veel water uit het perceel waardoor het aanwezige veen verdroogd.

Voor bovenstaande werken is er aan Natuurpunt een projectsubsidie natuur toegekend door de Vlaamse overheid. Er is ook een perceel in Nederland waar Natuurpunt een subsidie heeft ontvangen van de provincie Noord-Brabant voor het herstel van de historische depressie. In tegenstelling tot wat sommigen ons graag doen geloven

zijn de subsidies nooit volledig dekkend en moet Natuurpunt zelf voor de restfinanciering zorgen. Ook voor het regulier beheer na de inrichting ontvangt Natuurpunt subsidies maar ook deze zijn nooit volledig dekkend. Het regulier beheer kan enkel uitgevoerd worden dankzij de inzet van vrijwilligers en doelgroep arbeiders.

De werken zijn gestart in oktober 2024 en tijdelijk stilgelegd vanwege het natte weer. Volgende nazomer wordt er verder gewerkt tot de afwerking.

foto: Senne Verschraegen

Bestek

Merkske

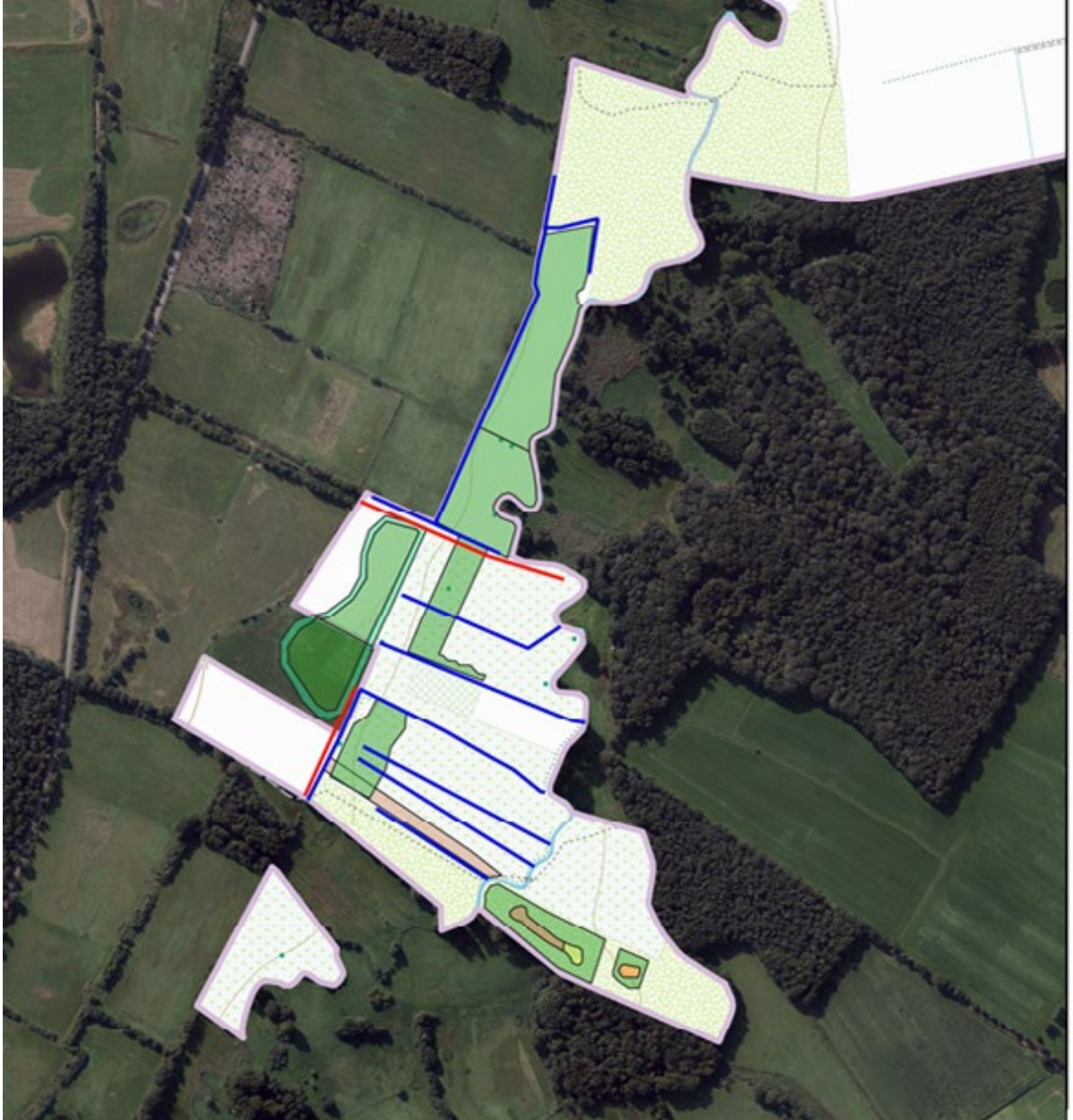
Detail

- Legende**
- dierpen
 - drainagebuizen doorsteken
 - aanschuinen
 - afgraven
 - dierpen
 - ontslibben
 - populieren kappen

Bron:
Orthotoonmozaiek, middenschaalig, winteropnamen, Akur, 2016
(AGIV)
Cartoweb-Topo (MGI)

0 0,03 0,06 km

ver
gaan
weren
rotten
teren
ver
slappen
slensen
welken
gaan
weer
keren

foto Wim Verschraegen
gedicht Koen Verschueren

Colofon

Nieuwsbrief 'het Merkske'.
Nummer 12, februari 2025

De nieuwsbrief 'het Merkske', is een gratis nieuwsbrief voor alle geïnteresseerden.
De nieuwsbrief is een uitgave van het Agentschap voor Natuur en Bos, Staatsbosbeheer, Natuurpunt Markvallei, waterschap Brabantse delta en Provincie Antwerpen.

Deze editie werd mede gevuld door bijdragen van onze vrijwilligers. Bedankt daarvoor!

Eindredactie door Bart Hoeymans (boswachter, Agentschap voor Natuur en Bos)
Vormgeving en lay-out door Geert Brosens (vrijwilliger, Natuurpunt Markvallei)
Opmerkingen, aanvullingen op deze nieuwsbrief of bijdragen voor de volgende nieuwsbrief kunnen gemaild worden naar : bart.hoeymans@vlaanderen.be